

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра романо-германської філології

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № 7
Від «5» грудня 2024 р.

Завідувач кафедри Ірина ХОЛМОГОРЦЕВА

(прізвище на ініціали)

(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний та лінгводидактичний аспекти

Виконавець:

Студентка II курсу магістратури, групи НМП-71

Єр'оміна Поліна Валеріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Піхтовнікова Лідія Сергіївна, д. ф. н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, звання)

Підсумкова оцінка:

За національною шкалою:

кількість балів: 98

Підпис керівника:

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № 2 від «11» грудня 2024р.

Голова екзаменаційної комісії

_____ (підпис)

Овсієнко Л.О.

(прізвище на ініціали)

Харків – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОЗИЦІЇ І СТИЛЮ НІМЕЦЬКОГО ПРОЗОВОГО ШВАНКУ.....	7
1.1. Шванк як жанр у німецькій літературі	7
1.2. Німецький шванк як об'єкт філологічних досліджень.....	10
1.3. Композиція тексту як стилістичне явище.....	13
1.4. Шванк серед споріднених літературних форм.....	19
1.5. Малі літературні форми у лінгводидактичному аспекті.....	23
Висновки до розділу I.....	30
РОЗДІЛ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ ТА СТИЛЬОВИХ РИС У НІМЕЦЬКОМУ ПРОЗОВОМУ ШВАНКУ.....	32
2.1. Типологія композиційно-стилістичної структури німецького прозового шванку.....	32
2.2. Функціонування композиційно- та архітектоніко-мовленнєвих форм у німецькому прозовому шванку.....	40
2.3. Мовленнєва реалізація стильових рис.....	47
Висновки до розділу II.....	55
РОЗДІЛ III. НІМЕЦЬКИЙ ПРОЗОВИЙ ШВАНК ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ТЕКСТ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	57
3.1. Функціонування стильових рис шванку в контексті формування мовних компетентностей.....	57
3.2. Лінгвостилістична інтерпретація тексту як основна форма роботи з літературним текстом під час вивчення мови.....	61

3.3. Формування характеру вправ та вибір форм роботи під час розгляду літературно-художнього тексту на заняттях з мови.....	66
Висновки до розділу III.....	70
Загальні висновки.....	73
Додатки.....	76
Список використаної літератури.....	83

ВСТУП

Робота присвячена дослідженню композиції і стилю німецького прозового шванку а також його використанню при вивченні іноземної мови.

Завдяки постійному розвитку та появі нових форм, література залишається у центрі уваги філології, культурології, текстології та історичних наук як відображення основних тенденцій розвитку та настоїв суспільства на певному історичному етапі. Покладення в основу повторюваних мотивів та використання різноманітних варіантів їх реалізації спричиняє необхідність дослідження витоків та трансформації літературних явищ під впливом зовнішніх чинників. Використання стильових рис є інструментом привернення та фокусування уваги сприймача та трансляції фабули твору на широкі маси людей. Саме тому форми реалізації задуму та викладення думки привертають увагу сучасних філологів та літературознавців. Шванк є прикладом літературного жанру, що виник як відповідь на соціальні та політичні явища в епоху середньовіччя та зберіг актуальність сенсів при втраті актуальності форми, що призвело до його інтеграції в інші літературні жанри, які в свою чергу залишаються актуальними і сьогодні.

Актуальність дослідження обумовлена тенденцією до висвітлення подій у сатиричному вигляді через літературу як один з основних видів мистецтва. Існує необхідність дослідження композиції і стилю у їх тісній взаємодії, а також необхідність розширення і поглиблення використання літературних текстів при вивчення мови.

Мета роботи – дослідження та інтеграція у процес навчання шванкової літератури як феномену літератури реформації на матеріалі німецькомовних творів.

Основні завдання:

- дослідити окремі аспекти функціонування композиції та стилю у творах малої прози;
- класифікувати твори за типами композиційної структури;
- відокремити жанр шванку від споріднених літературних форм;
- визначити домінуючі композиційно-мовленнєві форми;

- ознайомитися з засобами реалізації стильових рис;
- визначити роль стильових рис при формуванні мовних компетентностей;
- визначити об'єктивну схему побудови занять на різних рівнях володіння та застосування мови.

Враховуючи методологічну базу дослідження, нами було обрано наступні методи дослідження: описовий (для надання пояснення термінів методологічної бази), класифікація та узагальнення зібраного матеріалу, порівняльний (для виявлення та співставлення використання типів мовлення, композиційної структури творів та їх стилістичних ознак), метод проведення лінгво-стилістичної інтерпретації тексту (для створення бази на якій в подальшому формуються вправи).

Об'єктом дослідження є німецькомовні прозові шванки XIII-XVII століть

Предметом дослідження є композиційні та стильові риси німецького прозового шванку, засоби їх реалізації та методики поглиблення знань з мови та культури шляхом їх дослідження в рамках курсу з німецької мови, стилістики, лексикології та практики перекладу.

Наукова новизна роботи полягає у поглибленому аналізі композиції та стилю німецького шванку що є важливим фактором розуміння структури шванку як типу тексту. Вперше у курсовій роботі було систематизовано погляди стосовно відмежування шванку від споріднених жанрів у вигляді таблиці, виведено основні стильові риси шванку й описано їх реалізацію, встановлено функції авторського та персонажного мовлення, систематизовано залежність засобів реалізації стильових ознак одна від одної. Було проаналізовано вплив стильових рис на формування знань, навичок та компетенцій вживання мови у різних сферах; наведено сфери застосування і засоби реалізації використання текстів шванку при вивченні мови у вигляді таблиці.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань з теорії композиційної побудови художнього твору малої форми, зокрема аналіз функціонування композиційно- та архітектоніко мовленнєвих форм у різних типах композиційної структури та їх співставлення зі стильовими рисами.

Практичне значення роботи полягає в доповненні і розвитку вже існуючих досліджень композиційних та стилістичних особливостей жанрів малої прози, що дає

змогу застосування отриманих результатів при аналізі засобів комічного та транслявання авторського світосприйняття на масову аудиторію а також формування системи вибору та побудови вправ в залежності від поставленої в рамках курсу мети. Матеріали наукового дослідження можна використовувати під час написання курсових, випускних кваліфікаційних робіт, магістерських дисертацій та подальшого розвитку курсів з німецької мови, стилістики, лексикології, практики перекладу та світової літератури.

Апробацією результатів дослідження є виступ на студентській науковій конференції «Каразінські читання: Іноземна філологія. Пошук молодих».

Теоретичною базою роботи послужили праці Піхтовнікової Л. С., Мукатаєвої Я. В. та інших дослідників, в якості матеріалу для практичних розділів було використано 70 німецькомовних шванків XIII-XVII століть загальним обсягом 100 сторінок. Тематично твори віддзеркалюють типові для жанру проблеми та мають стандартні жанрові ознаки.

Структура курсової роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОЗИЦІЇ І СТИЛЮ НІМЕЦЬКОГО ПРОЗОВОГО ШВАНКУ

1.1. Шванк як жанр у німецькій літературі.

Розглядаючи жанр шванку, варто приділити увагу його розвитку та зміні форми, а також зв'язку його еволюції з історичними подіями заданого періоду та впливу інших жанрів й літературних форм. Шванк (з німецької Schwank – жарт, від середньовісньонімецького swanc — весела ідея) – жанр німецької міської літератури малої форми епохи середньовіччя, виник спочатку у віршованій, згодом і у прозовій формах. Оповідання використовують такі засоби комічного, як сатира та іноді відвертий цинізм. Найяскравішим представником жанру є Штрікер, а саме збірка прозових шванків «Піп Аміс». Спорідненими жанрами можна вважати французькі фаблію та італійські фацеті [6, с. 727]. Також до представників жанру можна віднести Мартіна Монтауса, Ганса Вільгельма Кірхгофа, Валентина Шумана, Людвіга Аурбахера.

У німецькій літературі шванк, так само як і байка, зазнав значного впливу культури доби античності – оригінали античних творів масово перекладались німецькою, згодом сюжети видозмінювались та ставали основою для нових творів. Саме через розповсюдження перекладів латиномовних творів у шванках яскраво помітні запозичення. Варто зазначити, що були також розповсюджені й латиномовні шванки. Перші шванки X ст. вже мали сатиричне спрямування, базувались на гіперболізації та викривленні реальності з метою висміювання людських вад та окремих соціальних груп, винахідливість та нестандартне мислення типових представників народу ставиться у центр сюжету та стає об'єктом захоплення. Узагальненим прикладом можемо вважати образ Тілля Уленшпігеля – ймовірно заснованого на реальному прототипі персонажа спершу фольклорної літератури, який фігурував у багатьох шванках та анекдотах. Згодом сюжет оформився більш чітко й потрапив до народної книги. Типовими рисами персонажа є незалежність, винахідливість, норовливість та неможливість органічно вписатись у існуючий соціальний устрій. Для шванку, як і для інших текстів малих форм, не притаманна

ідеалізація, через зростання антифеодальних настроїв у суспільстві XII ст., основним об'єктом глузувань стає образ пана, що яскраво контрастує з пересічним міщанином. Іронія також часто стосувалась ідеалізованих образів лицарів.

Роздивлятися шванк варто у контексті важливих для тогочасного суспільства подій – Реформації, Інквізиції, Селянської війни – та типових звичаїв. При цьому близькі для будь-якого суспільства мотиви згодом видозмінилися та перейшли в інші літературні жанри. Розвиток шванків також припадає на період Ренесансу, коли формується нове уявлення про людину, що спричиняє настрої невпевненості у майбутньому серед населення. У XVI ст. література Німеччини схилилась скоріше до традицій пізнього середньовіччя, ніж до епохи відродження, шванк був одним з провідних жанрів літератури. На зміну форм впливали запозичення з культур інших країн – казки хрестоносців, античні оповідання, Ренесанс.

Якщо роздивлятися шванк в контексті народної книги – мультижанрового утворення – можна простежувати запозичення мотивів як зі шванків між собою, так і з інших жанрів. На відміну від інших літературних форм, хронологічно шванки не пов'язуються між собою – не визначається часовий проміжок між подіями двох окремих творів збірки [17].

Основним засобом комічного у німецькому прозовому шванку є сатира, яка проявляється у художньому засобі гротеску – умисному перебільшенні окремих характеристик та створенні яскравого контрасту між окремими особистостями чи групами людей. Критиці підпадають цілі гілки суспільства, типові характеристики яких набувають гіперболізованого вигляду та демонструються на окремих особистостях, що виступають як уособлення соціальних проблем. Таким чином характерною ознакою також є примітивна типізація, що базується на статі, віці чи соціальному статусі. Висміюються риси які є протилежністю загальноприйнятої моралі та негативно впливають на еволюцію суспільства. Якщо говорити про типи персонажів та притаманні їм риси, можемо виокремити деякі популярні образи: винахідливі дружини, лицемірні та жадібні клірики, пихаті лицарі та феодали, судді та хабарництво, лікарі та брак компетенції.

Комічне може набувати відверто аморальних форм, проте зображуються скоріше як буденне, причина для жарту, негативний аспект залишається поза межами фокусу. У шванках немає недоторканих верств, відсутні рольові привілеї та ідеалізація, світ зображується реалістично через призму комічності, немає чіткої ієрархії, де певні верстви суспільства викликають симпатію на фоні інших – кожній людині притаманні певні вади. При цьому можуть бути наявні подвійні стандарти: жадібність кліриків чи феодалів засуджується, у той час коли прагнення збагачення кмітливих шахраїв викликає захоплення. Це приводить до того, що возвеличення гнучкості мислення у творах є більш пріоритетним ніж зображення морального.

Вихідною причиною переважної більшості міжособистісних конфліктів в основі шванку є різний діапазон норми, різниця світоглядів персонажів. Через це розповсюдженим прийомом є гіпербола, спрямована на підкреслення контрасту. Найбільш розповсюдженими є:

1. Тематика родинного життя – протиставлення чоловіка жінці, буденного подружнього життя закоханості;
2. Протиставлення на тлі соціальних рівнів – самозакоханого і жадібного духовенства простим громадянам, заможних знедоленим, часто протиставлення слуг господарям;
3. Поява провокації на тлі протиставлення злочинів й шахрайства закону;
4. Яскраво виражений поділ на освічених та неосвічених [64, с. 96].

Назва шванку чи збірки часто вказує на особу головного героя, вказуючи саме на рід діяльності (“Der Ärzte Freiheit” Кірхгофа, “Von einem laut schreienden Mönch auf der Kanze” Вікрама, “Eine Geschichte von einem Kaufmann mit der Elster” Шумана), рідше – декларує основну думку твору (“Ein Wort gibt das andere” Гебеля, “Über den Umgang mit Bauern” Аурбахера, “Die Strafe für den Geiz” Йоггана Паулі). Враховуючи чітку типізацію та відносно вузьке коло порушених у шванках тем, автор має змогу кодувати у назві ствердження загальноприйнятих цінностей.

Враховуючи все вище зазначене, вважаю надане у монографії Мукатаєвої та Піхтовнікової визначення шванку найбільш повним. «Шванк - це (відносно) коротке сатиричне оповідання (з елементами драматизму) про немовленнєві дії шванкових

фігур (персонажів), у якому засобом автологічного, об'єктивованого мовлення (із перевагою денотативних значень), а також за допомогою особливої авторської мовленнєвої стратегії, що базується на спеціальному сатиричному коді, утверджуються загальнозначущі цінності, відображається глибока психологічна ситуація комічності негативних явищ. Сатиричний код включає індикатор розгалуження смислів, протиріччя смислів, їх актуальність для персонажів і неактуальність (сатиричність) для читача.» [4, с. 80].

У підсумку можемо виділити основні риси шванку – сатиричність, гіперболізація, наявність соціального чи політичного підтексту, існування пересічної людини у центрі світу, типізація та типові конфлікти, що базуються на відсутності рівності. Аби більш детально розкрити засоби їх вираження, вважаю доцільним ознайомитись з дослідженням текстів з філологічної точки зору.

1.2. Німецький шванк як об'єкт філологічних досліджень

Головною проблемою вивчення шванку є відсутність його чіткого відокремлення від інших жанрів. Це пов'язано не лише з запозиченням мотивів інших текстів малих форм, а й з паралельним розвитком споріднених жанрів у літературах інших країн. Дослідження шванку з філологічної точки зору були спрямовані першочергово на його відмежування від інших комедійних текстів малих форм, зокрема байки, фацеті фаблію та новели, чіткі критерії при цьому не було зазначено. Серед німецьких вчених, що працювали над вивченням шванку варто зазначити Бернда Люца та Грехарда Кутнера. Згідно з Берндом Люцом, шванк має характерні для казок та гуморесок риси, починаючи з XV ст. шванк оформився як самостійна форма розмови [55, с. 52]. Грехард Кутнер приділяв увагу відокремленню шванку від інших форм малої прози та вивчав структуру й композицію оповідань. [52, с. 34]. Загалом критерії розмежування встановлені не чітко, автори шванків вдаються як до вертикальних, так і до горизонтальних запозичень, що ускладнює їх відмежування.

Історії походження шванку та його прототипам у більш ранні історичні періоди приділив увагу Ерїх Штраснер. Він дослідив зв'язок латиномовних фарсових віршів з подальшим формуванням жанру шванку, вплив соціологічних аспектів античності на

розвиток заснованої на ній німецької літератури, зокрема жанру шванку [64]. Також надається типологія шванків за сюжетом:

1. Буржуазні оповідання;
2. Шванки про подружні пари;
3. Шванки, де головним героєм виступає чоловік;
4. Шванки, де головною героїнею виступає жінка;
5. Розповіді про обман. [64, с.88].

Варто зазначити, що у шванках, де головним героєм виступає чоловік чи жінка мається на увазі збірний образ притаманних характеристик тієї чи іншої статі.

Серед українських вчених, що досліджували тексти малих форм, варто зазначити Л. Піхтовнікову, яка приділила значну увагу стилям текстів малих форм, до яких зокрема відноситься і шванк [29, с. 57]. Значна увага саме шванку приділяються у наукових працях Я. Мукатаєвої, яка досліджувала використання засобів комічного, композиційні та мовленнєві особливості творів шванків а також становлення шванку як окремого жанру, його стилістичні, когнітивні та лінгвістичні аспекти. Досліджуючи еволюцію шванку, авторка зазначає такі ознаки шванку, як обмеженість у часі та просторі, парадигма, де у центрі всесвіту знаходиться пересічна людина, невелика кількість стилістичних засобів та засобів мовлення, коротка форма. [17, с. 175-176]. У своїх статтях авторка також приділяє увагу історичним передумовам виникнення шванку та його спорідненість з іншими формами малої прози, дає визначення шванку як виду тексту, виокремлює найяскравіші риси жанру. Приділяється увага мовним засобам вираження сатири, як основного засобу комічності, який проявляється у семантиці підтексту завдяки образності, порівнянню, гіперболізації та експресивності [14]. У роботі Мукатаєвої вперше було розглянуто шванк з точки зору лінгвостилістичного, прагматичного та когнітивного аспектів. [15]. Ця тема набула подальшого розвитку у монографії Мукатаєвої Я. В. та Піхтовнікової Л. С.

У монографії також вперше було здійснено системне дослідження шванку з урахуванням нерозривності прагматилістичного та лінгвокогнітивного аспектів. З метою досягнення максимально повного аналізу, у роботі використовуються такі

методи аналізу, як системно-структурний, структурно-семантичний, контекстуальний, інформаційний, когнітивно-стилістичний та метод моделювання тексту. Об'єктом дослідження виступають шванки XV-XVII ст. як тип тексту та дискурс. У роботі також приділяється увага композиційним характеристикам прозового шванку, функціонуванню концептів у текстах прозових шванків та їх шарів, проводиться дослідження когнітивного аспекту, здійснюється концептуальний аналіз та надається чітке визначення шванку [15]. У іншій статті Піхтовнікової Л. С. та Мукатаєвої Я. В. розглядаються основні концепти шванків та їх презентація через фрейми. Виокремлюються такі концепти: байдужість, людська природа, глупість, надаються їх атрибути, значення заданих атрибутів, джерела знань та приєднані процедури [25].

Отже, найбільш детального розвитку тема відокремлення шванку від інших жанрів отримала у роботах німецьких вчених Бернда Люца та Грехарда Кутнера, серед вітчизняних науковців варто зазначити внесок Піхтовнікової Л. С. та Мукатаєвої Я. В. у дослідженнях прагматичного, лінгвістичного та когнітивного аспектів а також засобів вираження сатиричного. Аби більш детально розглянути вплив твору на когнітивну систему реципієнта, приділимо увагу композиції твору та формуванню стилю.

1.3 Композиція тексту як стилістичне явище

Згідно «Літературознавчої енциклопедії», стиль це «сукупність мовних засобів, які характеризують вартісні твори певного часу, школи, напрямку, епохи, індивідуальне письмо автора» [9, с. 433].

Оскільки стиль є принципом побудови тексту автором з метою створення передачі його бачення світу, доцільним є акцентувати увагу як на художні засоби твору, так і на емоції та особливості сприйняття світу автором. Стиль є характерною ознакою як окремого твору, так само і окремого автора, школи чи напрямку літератури, які мають бути розмежовані. При цьому композиція твору є одним з носіїв стилю, котрий у свою чергу складається також й з інших компонентів – художні засоби, принцип створення образів, жанр, тема, ідея та головна проблема твору [11].

Вибір форми вираження думки безпосередньо залежить від необхідності передати той чи інший зміст. Тобто стиль – це комплекс засобів самовираження автора та передачі сприйняття дійсності з його позиції у світі з можливим подальшим впливом на свідомість й ставлення до дійсності читача. Стиль зазнає впливу тенденцій часу, суспільства, розвитку інших жанрів літератури та формування стильових домінант.

Розглядаючи стиль, варто зазначити використання різних типів мовлення – літературна мова, соціолекти, регіональні діалекти, спеціальна мова тощо, так само як і граматичний аспект побудови речення для створення комунікації між автором та реципієнтом. При цьому кожен окремий твір сприймається як однорідна одиниця. Існує тенденція до розмежування норми мови та стилістичних особливості [12]. Функцією стилю є створення цілісної концепції світосприйняття, в якій існують категорія краси, стала форма оформлення думки, ставлення автора [3, с. 9]. Факторами впливу на формування стилю є [там само, с. 2]:

1. Особистість автора. Оскільки шванк зазнав впливу інших літератур та пройшов шлях еволюції від віршованої усної до прозової писемної форми, важка розмежувати вплив безпосередньо авторської точки зору та контексту написання твору. Проте можна простежити домінування одного з основних мотивів над іншими в творчості окремих авторів, більш детальний фокус на окремій особистості, яскраве засудження чи виправдування природою певних вад, фокусування на розважальному чи моральному.
2. Цільова аудиторія. Повсякденне мовлення, невеликий об'єм твору та відсутність явно вираженої дидактичної мети роблять шванк більш легким для сприйняття та відповідно розширюють його аудиторію. При цьому він задовольняє попит на заземлений, реалістичний образ головного героя й можливість реципієнта асоціювати його з собою.
3. Історичний контекст написання твору. Незважаючи на те, що шванки існували і видозмінювались протягом тривалого проміжку часу, основні теми та мотиви не зазнали суттєвих змін. Часи реформації стали поштовхом для антицерковних настроїв; формування гуманізму у 1460ті роки та твердження про спрямованість матеріальних благ на комфорт людини, як найвищої цінності

сприяли формуванню тези: прагнення до вдоволення своїх потреб є природним у будь-яких формах. Епоха відродження сприяла порівняно швидкій урбанізації, що сформувало аудиторію шванку та привело до переходу з усної в писемну форму. Невдала революція зумовлена антифеодальними настроями вплинула на суспільство й загострила ідеологічні та політичні проблеми.

4. Система образів та персонажів. Формування окремого персонажа в контексті його зв'язку з певним інститутом унеможливорює його самостійне існування. Образ будь-якої окремої людини повністю відповідає узагальненому образу всього класа і рідко наділяється виразними особистими рисами.
5. Зміст. Твір будується навколо однієї короткої епізодичної події без розгорнутого надання контексту та позасюжетних елементів.
6. Порушення певних проблем та викладення ідеї. Основною ідеєю є безумовна наявність зумовлених природою вад людини, що по-різному виявляються у повсякденному житті.

Принципом розташування мотивів з метою побудови сюжету є композиція. Аби більш чітко розмежувати терміни «сюжет» та «композиція», зазначимо: композиція – це форма зображення подій; сюжет – порядок їх розташування [31]. Варто також зауважити, що деякі літературознавці, зокрема А. Ткаченко, не чітко відмежовують сюжет та композицію. А. Ткаченко стверджує, що поділ не є доцільним при вивченні структури художнього твору [32]. Композиція визначається тим, наскільки об'єктивним є зображення подій, наскільки це зображення деталізовано, наявністю оповіді поза сюжетом, чи зображуються події в хронологічному порядку та чи наявний єдиний мотив творів. Мотив формується за допомогою повторів певних складових [31]. Згідно з І. А. Сидоренко, композиція скріплює складові елементи твору та створює цілісність викладення думки шляхом доцільності та послідовності викладення думки, вона відповідає нормам архітектурної побудови твору певного жанру та пов'язує декілька мотивів у літературній одиниці [29]. Необхідність формування композиції тим чи іншим шляхом обумовлена прагненням автора спрямувати думку та вплинути на сприйняття твору читачем.

На композицію шванку суттєво вплинув той факт, що у побудові шванку першочергову роль відіграє не побудова літературної форми, а контекст та його спрямованість на те, аби розважити типових представників буржуазного суспільства. Оскільки композиція обумовлена змістом твору, метою його написання та характером подання інформації, роздивимось призначення шванку та контекст його виникнення. Жартівливі короткі форми, в основі яких лежить злодійство, лінощі, хвастощі є найбільш простою формою розповіді та найбільш зрозумілою для пересічної людини. Оповідання мають спільну ідею та мотив – менші й слабкіші персонажі виявляються розумнішими за великих та маючих владу. Отримавши можливість обдурити їх, менш впливові у соціальному контексті персонажі виходять переможцями, у той час як опоненти отримують покарання за пихатість, жадобу до збагачення, самовпевненість тощо [61, с. 195]. Прототип даного мотиву можна побачити у більш давніх тваринних казках. Калібрі, що дає невірну пораду койоту, заєць, що змагається з більш повільними тваринами у швидкості – людські персонажі шванків так само обходять тих, хто вважає себе вищим за інших. Якщо у тваринному епосі кожна тварина має типові риси, які демонструє у гіперболізованому вигляді, персонажі шванків також мають певну підкреслену автором репутацію [64, с. 19]. Так само як перебільшення, засобом підсилення комізму може виступати драматичне представлення персонажів чи опис подій. Цей засіб можна побачити ще у латиномовних шванках X ст., переклад яких згодом став основою для безпосередньо німецькомовної творчості [там само, с. 26]. Загальноприйнятою концепцією композиції тексту є концепція яка базується на наступній системі аналізу:

1. Зовнішнє членування тексту на архітектонічні одиниці – абзац, розділ, строфа, сцена, акт; це є формальний рівень композиції..
2. Авторська манера зображення – типові комбінації мовленнєвих форм, які створюють динамічний або статичний опис, авторський коментар, діалог, монолог; це є формально-змістовий рівень композиції.
3. Ідейно-тематична організація тексту – розвиток подій, сюжетні лінії, мотиви, опис характеристик об'єктів, опис ідей, емоцій; це є змістовий рівень композиції [цит. за: 22, с. 26].

4. Згодом сюди додається четвертий рівень – асоціативно-образний, на якому створюються концепти та художні образи [26, с. 370–378, 41].

Ми дотримуємось визначення композиції художнього тексту як лінгвостилістичного явища і як системи за Л.С. Піхтовніковою. Композиція – це система формальних, формально-змістових, змістових і образотвірних компонентів, які складають у своїх взаємозв'язках в певні варіанти структур, характерні для відповідного жанру стилю, індивідуальному стилю, і матеріально реалізовані за допомогою відбору та сполучення елементів мови різних рівнів. Композиція як система має за мету створення узагальненого художнього образу, який виникає при взаємодії всіх аспектів і компонентів тексту і безпосередньо складається з системи образів [22, с. 34]. Аналіз композиції має першочергове значення для розуміння художнього тексту в цілісності його форми та змісту, для розкриття інтенцій автора. Тому вважаю доцільним звернути увагу на функції композиції у комунікативно-функціональному аспекті. Фахівцями було виокремлено функції композиції, що наведено нижче з відповідними елементами шванку [29].

1. Стилїстична – єдність мовних засобів представників жанру. Сюди варто віднести засоби комічного, фокус на побуті та неупереджений натуралїзм зображення як побуту, так само й людського характеру, який в значній мїрі зумовлений фізіологічними чинниками та впливом оточення. Окрїм детального опису побуту, автори шванків також прив'язувались у окремому творї до точки в часї й просторї, зображуючи опис мїсцевостї та історичний контекст, саме для епохи Відродження був типовим інтерес до географїчної реалїстичностї.
2. Естетична функція – полягає у дотриманнї єдиного стилю. Враховуючи невеликий об'єм твору, змїна стилю мовлення є недоцїльною та необґрунтованою. Ми бачимо зображення з однїєї точки зору, оповїдач не змїнюється, використовується буденна й зрозумїла читачевї мова. У XIII-XV ст., коли автори шванків залишались невідомими, розповїдь ведеться від першої особи, зменшується дистанція мїж читачем та персонажем.
3. Когнїтивна функція – полягає у найбільш зручному розташуваннї матерїалу для демонстрації моральної складової і головної думки автора. Оскїльки

популярність шванків зумовлена саме відповідністю порушених у них проблем проблемам, які мають місце в житті, можна сказати, що автор заздалегідь зближується з читачем й лише корегує та розвиває міркування над суспільними процесами, не прагнучи порушити кардинально нову тему. Моно- чи діалогічне мовлення розташоване всередині твору, автор задає настрій та підводить підсумки, роблячи думку самих персонажів менш значущою.

4. Прагматична функція – засіб впливу на сприйняття реальності читачем через дозоване й своєчасне надання інформації. Оскільки образи, що є потенціальним предметом насміхань достатньо типові й одноманітні, автор має можливість формувати думку про персонажів та очікування від сюжету протягом перших речень. Частіше за все це відбувається за рахунок того, що імена героїв не називають, вони одразу ідентифікуються за статусом чи родом діяльності, що тісно пов'язане з узагальненням та надання їм типових рис для усього заданого прошарку населення.
5. Відображення індивідуального стилю автора стає більш чітким на пізніх етапах шванкової творчості, коли на зміну запозиченням приходять формування шванку як окремого жанру німецької літератури. Прикладом можуть слугувати менш типові мотиви Якоба Фрея чи чітке формування моралі Валентина Шумана.

Згідно з Сидоренко І. А., існують наступні критерії аналізу твору з точки зору композиційних особливостей:

1. Структура тексту та зв'язок його елементів. Структура тексту спрямована на те, аби сформувати у читача певну думку шляхом поступовості та порядку надання інформації. На початку твору завдається контекст та загальна атмосфера – місце та час подій, особистості героїв та їх статус. Це заздалегідь формує уявлення й подальші очікування, уникається можливість двозначності трактування подій. Важливими факторами є типізація персонажів та схожість у поглядах автора й читача у контексті протистояння та протиставлення міщанства іншим верствам.
2. Видозмінення окремих елементів тексту з метою створення єдності форми, зміста та сюжету. Сюди можемо віднести дві категорії – смислові та формальні.

Характерний для шванку реалізм спонукає автора до використання буденної мови з урахування діалектів та соціолектів.

3. Поєднання декількох типів викладення – пряма мова, мова автора тощо. Таким чином відбувається зміщення фокусу між різними кутами бачення ситуації. Варто звернути увагу на зв'язок та залежність типів мовлення один від одного. Момент кульмінації припадає на діалогічне мовлення, оскільки це дає змогу яскравіше підкреслити контраст між головним героєм та об'єктом критики, що йому протиставляється. При цьому шванк розпочинається з мови автора, яка задає мінімальний контекст події й вказує реципієнту на подальший розвиток подій. Часто зустрічається й рамкова конструкція, коли автор підводить підсумки. Це залежить від необхідності зсуву фокусу з ключової фрази головного героя на наслідки.
4. Співвідношення тексту та акту мовлення. Саме увага до діалогічного мовлення дає реципієнту змогу побачити безпосередньо події, ставлення автора до подій відокремлюється. На прикладі твору Йоганна Петера Гебеля "Ein Wort gibt das andere" ми бачимо основну думку, яка декларується у назві. Її доведення зображується безпосередньо у діалозі персонажів, що є об'єктивним на відміну від переказу заданого діалога автором.

Значна частина літературознавців також розрізняють композицію та архітекtonіку, як два основних принципи побудови твору, де композиція виступає саме змістовою складовою, архітекtonіка – складовою, що відповідає за форму тексту [29]. У такому випадку архітекtonікою можна вважати лінійну та лаконічну розповідь, яка допомагає основній ідеї завжди залишатись у фокусі, надає суб'єктивне ставлення до ситуації через призму бачення автора. Почуття самих персонажів не розкриваються в достатній мірі, не має потреби викликати почуття відмінне від сталого канону.

Враховуючи неоднозначність у визначенні композиції, надалі будемо дотримуватись визначення композиції та системи композиційного аналізу за Піхтовніковою Л. С. Оскільки композиція є системою взаємозв'язків компонентів, які

відповідають жанру, доцільно провести більш чітке відмежування шванку від інших жанрів.

1.4. Шванк серед споріднених літературних форм

Спорідненість шванку з іншими жанрами може ґрунтуватися на тематичних чи структурно-стильових зв'язках. У першому випадку мова йде про трансформацію фантастичних сюжетів міфів, казок та легенд. Простежуючи структурно-стильові особливості можна побачити риси притаманні анекдотам, жартам, приказкам. Порівнюючи шванк с казкою, можна сказати, що він “підриває” позиції казки та казковий світогляд поясненням елементу дива інтелектом героя. При цьому обидві форми зображують нерівномірність фізичного й духовного, світ зображується більш прозорим, людині притаманно прагнути особистого щастя й вдоволення потреб [61, с 185].

Анекдот – так само як і шванк є короткою оповіддю зі спрямованим фокусом на дотепність фіналу, на відміну від шванку існує лише в усній формі, автори анекдотів залишаються невідомими. Більш розгорнутий за змістом анекдот має властивість трансформуватись в новелу, до анекдотів у певний часовий проміжок відносили фаблію, фацеті та фрашки [6, с. 42]. На відміну від шванку, анекдот зачіпає більш широке коло тем та часто потребує наявності фонових знань. Існування в усній формі може приводити до трансформації змісту зі збереженням несподіваного повороту наприкінці твору.

За композицією шванк також схожий з новелою – лаконічним прозовим твором, що описує нетипову життєву ситуацію з несподіваним фіналом. Для новели характерна односюжетна лінія; фокус на розкриття внутрішнього світу та емоцій персонажів; чітка структура, яка містить зав'язку, переломний момент та розв'язку; мінімальну кількість персонажів; швидкий розвиток подій. Новела виникла з давньої літератури сходу у XIV-XVI ст. та набула популярності як жанр у XIX. Шванк демонструє меншу схильність до фіксованої форми, базування кульмінації на комічному елементі, неформальне і адаптоване мовлення, суб'єктивний погляд та зображення лише одного короткотривалого епізоду, зображення реального світу,

орієнтація на певні типи персонажів [64, с. 12]. Серед відмінностей шванку можемо зазначити буденність ситуацій та передбачуваність фіналу – моральна та інтелектуальна перемога головного героя і покарання антагоніста. В епоху Відродження новела набула більшої популярності в Італії, оскільки німецька література все ще тяжіла до традицій пізнього середньовіччя.

Жарт як жанр літератури так само є твором, що побудований на сатиричному засобі комічності й переважно має вигляд п'єси [6, с. 257]. Від шванку відрізняється формою тексту та об'ємом; більше вдається до таких художніх засобів, як сарказм та пародія; має більшу кількість персонажів. Варто також зауважити, що жарт як прийом комічного часто будується на співзвучності чи двозначності слів, каламбурах та має форму діалогу. Така форма комічного може бути складовою більш об'ємних творів, зокрема фаблію та фацеті.

Притча – коротка оповідь з чітко сформульованною повчальною думкою, націлена на моралізацію читача, часто має філософський характер та протиставляється загальноприйнятим нормам суспільства, основна ідея передається через алегорію [там само, с. 560]. Незважаючи на те, що деякі автори пізнього прозового шванку, як Людвіг Аурбахер чи Валентин Шуман, також формували мораль творів, ця риса не є типовою для шванку і має скоріш запозичений з інших жанрів характер. У шванках зображення не має алегоричного прикриття, характерним є більш відверте насміхання без мети спонукати читача до подальших роздумів. Це також зумовлено явною типізацією, яка заздалегідь формує певні очікування.

Байка – віршоване оповідання алегоричного змісту, що зображує людські вади через тваринних персонажів та складається з двох частин – власне оповідання та формулювання дидактичної мети у підсумку. Зазнала впливу античної та індійської літератур, сюжети мають фольклорне походження [там само, с. 74]. За більшістю стильових та структурних ознак, байка є більш наближеним жанром до притчі, ніж до шванку.

Шванк, так само як і фаблію, належить до міської літератури комічного змісту, що оформилась як літературний жанр під час зростання міст з розважальних народних розповідей. Фаблію також базуються на гострому сатиричному гуморі й уособлюють

у собі смаки у першу чергу міщан. Проте фабліо популярні й серед селян, духовенства а також у цензурованому вигляді й серед вищих верств населення [8]. Схожі за тематикою, фабліо на відміну мають повчальну спрямованість, жарт відходить на другий план. Серед нетопових для шванку мотивів, серед мотивів фабліо можна виокремити:

1. Засудження жінок, котрі прагнуть зраджувати. У шванках тема зради, зокрема жіночої, може висвітлюватись як типова нейтральна риса на фоні демонстрації дотепності при виході з ситуації шляхом обману.
2. Більше уваги приділяється темі жадібності, зумовлена залежністю жонглерів від щедрості свого слухача.

Шванк, фацеті та інші жанри німецької літератури середньовіччя існували у тих самих категоріях, що й французька література, оскільки вона була порівняно більш розвинутою. З часом фацеті, фабліо та шванки було інтегровано в інші, більш об'ємні твори. Фацеті – короткі твори, засновані на анекдотичних ситуаціях часто непристойного змісту, що критикують духовенство та часто зачіпають інтимне життя. Помітного впливу фацеті зазнали шванки пізнього періоду. Поворотні події шванку, так само як фацеті та деяких інших споріднених жанрів можуть базуватися на двозначності слів [7].

Фрашка – польський римований твір невеликого об'єму, що базується на гострій критиці суспільства в цілому, груп осіб чи окремих людей або на дотепних висловах, грі слів чи каламбурах. Часто звертається до філософських думок чи етичних проблем суспільства. [6, с. 703]. На відміну від шванку може зачіпати більш широке коло проблем й вдається також до прийому жарту, об'єм фрашки переважно не перевищує чотири рядки, що є однією з причин відсутності еволюції у прозову форму.

Підсумовуючи викладений вище матеріал та проаналізувавши особливості творчості окремих авторів з метою визначення стильових рис притаманних шванку (див. додаток 1), продемонструємо наочно спорідненість жанрів у таблиці:

Шванк	Буденні ситуації у центрі сюжету	Наявність дидактичної мети	Сатира, гіперболізація, цинізм як засоби комічного	Об'єм близько 100-150 рядків	Чітка типізація	Відверте зображення людських вад
Фацеті	+	+	+	+	+	+
Фаблію	+	+	+	+	+	+
Жарт	+					+
Анекдот	+	+				+
Притча		+		+	+	
Байка		+		+	+	
Новела		+		+		
Фрашка		+	+			

Найбільш наближеними жанрами до шванку є фацеті та фаблію. Це зумовлено подібним історичним та соціальним фоном формування жанрів, запозиченням і адаптацією до нових реалій мотивів та сюжетів більш давніх форм. Враховуючи наявність споріднених жанрів та вплив літератур інших країн на творчість авторів німецького прозового шванку, варто звернути увагу на вертикальне та горизонтальне запозичення стилістичних прийомів. Використання і повторення певних лексичних і стилістичних прийомів надають актуальності практичному застосуванню перелічених літературних форм к текстів при вивченні іноземної мови. Зважаючи на це формуються теоретичні та практичні дослідження у відповідній сфері. Роздивимось малі літературні форми з точки зору лінгводидактичного аспекту та практичного застосування в контексті вивчення іноземних мов, зокрема германської мовної групи.

1.5. Малі літературні форми у лінгводидактичному аспекті

До аспектів вивчення мови входять в тому числі лінгвістичний та педагогічний аспекти, де лінгвістичний охоплює актуальні дослідження когнітивної та

комунікативної функції тексту а також психо- і соціолінгвістики, а педагогічний – значення мови як необхідної складової для подальшої діяльності в контексті пізнання культури та творчого розвитку особистості [10, с.58-62.]. Сам термін лінгводидактика, який почав активно вживатись з 1969го року, позначає ту частину методики, яка відповідає за функціонал, досліджує принципи засвоєння мови, проблеми при засвоєнні матеріалу та відповідні причини, формування змістів курсів з урахуванням підходящих ситуативно принципів, методів, засобів формування компетенцій, зокрема комунікативної [20, с. 7]. Робота з текстами в контексті набуття відповідної компетенції передбачає дослідження мовного оформлення на тлі сформованих раніше навичок письма та читання. Сама текстова компетенція охоплює здатність до свідомого формування, поглиблення та трансформування знань шляхом взаємодії з текстами в ролі як реципієнта, так і продуцента [63].

Якщо говорити про дидактику літератури, слід розрізняти застосування даного терміна стосовно науки та практики. При цьому розмежування формує не дві окремі галузі, а дві практики, де перша базується на правилах наукової системи, друга – спрямована на зовнішню практику у системі освіти відповідно. Під зовнішньою практикою мається на увазі зокрема принципи формування уроків іноземної мови, структури та принципів укладання деяких засобів популяризації інформації (підручники, додатки з вивчення мов), додаткове консультування стосовно роботи з навчальною програмою (підвищення кваліфікації). Виходячи з цього твердження, далі ми будемо окремо розглядати дидактику літератури як науку та дидактику літератури як практику. Однак за такого розмежування між теорією та практикою розрізняються не дві соціальні галузі, а радше дві практики, а саме одна практика, яка базується на правилах наукової системи, а інша, у свою чергу, спрямована на зовнішню практику система освіти, наприклад, вносить пропозиції щодо уроків німецької мови в школах, бере участь у викладанні засобів масової інформації, таких як підручники, або виступає в якості політичних консультантів і включена до роботи з навчальною програмою, стандартних кодифікацій тощо. При цьому мова йде не про володіння декларативними знаннями як для студентів, так і для вчителів, а про розвиток практик, які у свою чергу ґрунтуються на знаннях, про компетенції, які

доводять перформативність, для предметних дидактичних досліджень. Це призводить до необхідності поставити у фокус уваги наступне:

1. Зацікавленість цільових груп в емпіричних практиках;
2. Створення чіткого зв'язку між запропонованими знаннями та очікуваними компетенціями. Тут постає необхідність надання відповіді на ключове питання: які знання є необхідними для вирішення практичної проблеми у певній галузі.

Виходячи з наявних інтересів у розвитку галузі, дидактичні дослідження мають нормативний ухил, хоча і підставляються з практичними програмами у багатьох аспектах [50].

Повертаючись до лінгвістичного аспекту, актуальність використання літературних текстів у процесі вивчення іноземної мови обумовлена наступними причинами [42, с. 9-11]:

1. За умови базування на лінгвістичних принципах немає чіткого поділу на літературну та розмовну мови;
2. Літературна мова охоплює такі дихотомії, як розмовне/письмове і офіційне/неформальне;
3. Такі типи дискурсу, як метафора чи наратив, є центральними для будь-якого використання мови, - літературної, професійної чи повсякденної розмовної взаємодії;
4. Література є різновидом письма, яке виразно толерантне до мовного різноманіття, включаючи включення багатьох особливостей розмовної мови.
5. Літературні тексти більш наближені до сучасного повсякденного мовлення, ніж штучне створення прикладів мовної комунікації.

Тексти жанрів, зазначених у попередньому підрозділі характеризуються простотою, лаконізмом мови, засвоєння лексики і граматичних структур не викликає особливих труднощів. Окрім того, данні жанри активують образне мислення та уяву, зачіпають соціальні питання і як наслідок залишаються поза часом. Ці жанри підходять для критичного читання та осмислення, тлумачення, дискусії та суперечки. Типове зіткнення протилежних сил (часто без явного поділу на позитивні та негативні) змушує реципієнтів займати чиюсь сторону, пряму позицію. Для жанрів літератури, що виникли на тлі певних соціально-політичних процесів характерно

існування як «особливої соціальної і демократичної форми мови, яка має на меті виховання людства в повсякденному житті» [40, 60]. Фантастика одних жанрів (зокрема байки) тісно пов'язана з реальним життям, у тому сенсі, що в байці виражені надії і мрії людей, їх суперечності. Інші споріднені жанри (шванк, фабліо) у свою чергу зображають життя у реалізмі, без спроб формування оманливо-позитивного сприйняття та з гіперболізацією, що підкреслює певні аспекти не трансформуючи їх.

Застосування літературних текстів, зокрема текстів малих форм, при вивченні німецької як рідної чи іноземної мови є досить поширеним явищем в німецькій педагогіці, що зумовлено зазначеними вище причинами. Серед німецькомовних наукових джерел, де увага приділяється дидактизації малої прози можна зазначити наступні принципи формування та розвитку заданого напрямку:

1. Застосування казок, байок та інших текстів, де метафоричність є основною рисою зображення дидактичної складової ще на етапі навчання у початковій школі і продовження цієї тенденції на більш пізніх етапах освіти [45].
2. Дослідження аспекту філософії на основі літературних текстів, що зумовлено відмінною від української програми навчання, де філософія як дисципліна є складовою шкільної освіти незалежно від подальшого рівня здобуття освіти [36, 37].
Наявна чітко сформована база стратегії, за якими проводиться вивчення, аналіз та інтерпретація текстів, що свідчить про потенціал формування окремої гілки в педагогіці, яка базується на активному споживанні інформації [40, 46, 57].

Розглядання вживання будь-якого типу мови чи мовлення неможливе без урахування дискурсу. Використання ряду стилістичних прийомів (неологізми, метафори, епітети та ін.) є в рівній мірі типовими як для літературного (за визначенням формалістів), так і розмовного стилів. Ідея дискурсу дозволяє дослідникам визнати та надати належної ваги мірі, до якої ми обмежені та скеровані у нашому повсякденному виборі мови та ширшої поведінки існуючими моделями, стандартами та очікуваннями, а також надати належної ваги простору для демонстрації особистісних якостей та свободи дій в межах існуючих культурних і суспільних обмежень. Подібно до того, як граматики речень мови уможлиблює та обмежує речення мови, дискурс уможлиблює та обмежує «висловлювання», фактичні

мовленнєві акти [там само, 32-36]. Рівень розуміння тексту може бути визначено шляхом здатності дати відповідь на питання двох рівнів, де перший рівень – фактичні питання, другий – питання типу есе. Питання другого типу тут передбачають розуміння дискурсу, у якому відбувається комунікація. Оскільки дискурс може бути природньо видозмінено у процесі розвитку окремого твору, вивчення фрагментів тексту (так само як і розгляд штучно створеного тексту) не несе повного відображення принципів застосування мови. Відповідним вирішенням проблеми стає використання у лінгводидактичному аспекті текстів малих форм [там само, с. 172-174]. Серед питань другого типу, які є актуальними при вивченні текстів малих форм можна навести наступні приклади:

- Чи перебувають сторони у конфліктних стосунках чи нейтральні одна до одної?
- Як описуються дії (акції/реакції): у діалозі чи переважно в мовленні автора?
- Чи характерна для тексту явна та прихована мораль?
- Які мікро образи створюють головний образ тексту? (Епітети, порівняння, тропи, персонажі, образи природи, емоційні характеристики, зорові та слухові образи)
- Висловіть свою думку щодо негативних і позитивних якостей, які було розкрито.
- Якій події із сьогоденного життя відповідають описаній у творі ситуації?
- Які суспільно-політичні проблеми зачіпає твір?
- Як побудована зовнішня форма, структура? [28]

Складовою естетичного виховання та міжкультурного навчання є застосування на рівні з іншими родами літератури драматургії, яке детально описується у роботі *Dramendidaktik und Dramapädagogik im Fremdsprachenunterricht* [67]. Було розроблено низку дидактичних і методичних підходів, починаючи від драматичних педагогічних процедур до драматичного та постановочного аналізу до активної театральної роботи та використання різних медіа в рамках уроків іноземної мови. Основними тут залишаються драматична дидактика та драматична педагогіка. Роздивляючись цінність творів малих форм на прикладі байки (як найбільш популярного жанру) варто зазначити, що Мартін Лютер у своїй роботі прирівняв цінність такого літературно-соціального явища до Біблії [54]. Оскільки, як біло зазначено у попередньому підрозділі, байка є подібною до шванку та деяких інших

форм літератури за своєю структурою, дидактичною спрямованістю та засобами виразності, справедливим є твердження про високу цінність й інших споріднених форм. Вища актуальність використання малих форм порівняно з іншими жанрами обумовлена порівняно коротким часовим проміжком подій, комбінації діалогічного мовлення з описом сетингу авторським мовленням та фокусом уваги саме на взаємодії (вербальній і не вербальній) окремих персонажів, часто шляхом протиставлення. Застосування певних методів залежить від мети навчання і сфери подальшого застосування набутої мовної компетенції. Таким чином вони можуть коливатись від граматико-перекладних (де увага приділяється переважно формальному насиченню тексту лексичними та синтаксичними прийомами) до суто практичних (де окремо постає проблема об'єктивної інтерпретації тексту в дискурсі). Читання тексту у обох випадках розглядається не як пасивне споживання інформації, а як активне продукування сенсів на її основі. На цьому тлі розвинулась рецепційно-естетична дидактика, яка спирається на когнітивні та емоційні смислотворчі процеси учнів і відповідно вимагає більшої орієнтації на навчання окремого студента. Незважаючи на переваги відходу від текстоцентризму, це провокує проблему можливої відсутності контекстуальної підготовки, літературний твір (особливо історично віддалений) з підвищеною вірогідністю призводить до суто суб'єктивних, неісторичних і неадекватних інтерпретацій.

Підводячи підсумки, зазначимо основні складові [41, с. 16-18] змісту лінгводидактики:

Завданням є встановлення зв'язку між цілями навчання, змістом програми, методами, що входять до заданої програми, використаними засобами інформації, формами соціальної взаємодії та вимогами, які у свою чергу підставляються з критеріями оцінювання. Цілі навчання поділяються на загальноосвітні (соціалізація, інтеркультурність) та лінгвістичні (навички споживання та продукування дискурсів з урахуванням лексичних та синтаксичних особливостей, що обумовлені певним стилем). Сучасні освітні дискурси призвели до переосмислення освіти як процесу набуття навичок. Основою для розвитку цих навичок є практичне застосування знань та вмінь з читання, розуміння й інтерпретації текстів з різних джерел, жанрів і

періодів. Щоб адекватно оцінити складність процесів розуміння та інтерпретації й отримати диференційований погляд на відповідні види діяльності та компетенції у роботі з текстами, необхідно розділити процеси читання та тлумачення, а також розглянути їх відповідні когнітивно-наукові та герменевтично-філологічні концепції.

Об'єктами при інтеграції текстів у процес навчання є тексти різних жанрів та часових проміжків написання, художня література та публіцистика включно. Оскільки повноцінне сприйняття текстів в цілому та трактування окремих його фрагментів вимагає розуміння граматичних, лексичних та стилістичних особливостей, необхідним є використання додаткових джерел, переважно для отримання теоретичних знань – словники, посібники тощо. Тобто першочерговим, іноді і основним видом освітньої діяльності залишається споживання нехудожніх текстів та їх використання для подальшого сприйняття продукту культури, пов'язана іноземна мова з якою вивчається.

Предметом є лексичні, синтаксичні, граматичні та стилістичні прийоми використані у певному жанрі тексту, умови та контекст їх використання (дискурс) що передбачає сприйняття трактування інформації на всіх рівнях і власне її продукування.

Вибір методів залежить від поставлених перед групою студентів цілей. Основним поділом на напрямки є підготовка спеціалістів у галузі перекладу чи викладання мови а також поділ за принципом типу подальшої діяльності – усна/письмова. У такому випадку тлумачення й дослідження форм подачі інформації у тексті, дослідження причин і умов вживання певних прийомів та перенесення наявних патернів у власне вживання протиставляється власним продуктивним формам, що формують розуміння тексту через емоційне сприйняття. Комбінація методів передбачає розвиток різноманітних навичок перекладу а також

Вимоги до учня при залученні у процес навчання текстів малих літературних форм передбачають відповідність їх мотивів, наявних знань з мови та навичок інтерпретації тексту а також соціальне середовища і рівень загальних знань і уявлень про форми існування літературних жанрів. Формат та тривалість занять а також кількість кредитів визначається в залежності від заданих параметрів для курсу

вивчення мови, в рамках якого проводяться окремі види робіт з текстами. Оцінювання успішності в контексті будь-якого освітнього рівня включає стандартизовані тести, усні та\чи письмові іспити (в тому числі у форматі есе).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Підсумовуючи розділ 1, слід сказати, що дослідження шванку доцільно проводити з урахуванням соціального, історичного, політичного контекстів; трансформація стильових та композиційних особливостей були зумовлені першочергово процесом зростання міст та взаємодією з іншими літературними жанрами. Найбільш повне визначення шванку, що було надано Мукатаєвою Я. В. та Піхтовніковою Л. С., вказує на підкреслення у творах психологічної ситуації, яка була сформована через тиск негативних суспільних явищ. Порушення загальних проблем привело до формування типізації сюжетів та персонажів.

В основі конфліктів твору лежить різниця світосприйняття різних верств населення. Це приводить до того, що основним прийомом комічного є сатира, що виражається різними прийомами: порівняння, образність, гіперболізація, паралелізм.

В процесі вивчення композиції та стилю художнього твору літературознавцями було запропоновано різні системи аналізу. Найбільш доцільним для подальшого аналізу творів вважаю використання чотирьохрівневої системи, що була запропонована Піхтовніковою Л. С. Значна увага при вивченні шванку приділяється відмежуванню від інших жанрів твору, в тому числі й з точки зору композиційних особливостей. Фахівцями було встановлено функції композиції, відповідно до яких буде проведено подальший аналіз. Було надано розмежування термінів «сюжет», «композиція» та «архітектоніка».

Для історії еволюції жанру шванку типовою є інтеграція одних літературних форм в інші, переважно більш об'ємні. Зокрема анекдот було інтегровано у шванк, що на відміну від попереднього набув писемної форми існування. Сам шванк було інтегровано у роман, який набув популярності у період Відродження та зберіг її у часи існування літератури бароко.

Оформлення шванку як самостійного жанру та його перехід від усної до письмової форми було зумовлено процесом урбанізації. З метою відстеження запитів та настроїв суспільства доцільним є вивчення творів, котрі належать до різних часових проміжків. Відповідні зміни мотивів та стилістичних можна відстежити на прикладі творчості авторів німецьких шванків, зокрема Штрікера, Ганса Вільгельма Кірхгофа та Валентина Шумана. Варто також зауважити наявність вертикальних та горизонтальних запозичень й стилістичних змін, що пов'язані з паралельним розвитком споріднених жанрів літератури. Формування особистості персонажа та спрямування його сприйняття читачем переважно залежить від позиції безпосередньо автора.

Розглядаючи причини актуальності використання літературних текстів при вивченні іноземної мови, варто зазначити відсутність поділу на розмовну\літературну мову з точки зору лінгвістики; відповідне охоплення офіційного\неформального; толерантність літератури до мовного різноманіття; вищий рівень відповідності дискурсу порівняно зі створеними штучно текстами. Актуальність використання саме текстів малих форм, зокрема шванку обумовлена лаконічністю викладу подій, що задає необхідні контекстуальні знання, зачіпає ситуації, які можна співвідносити з практичними ситуаціями застосування набутої мовної компетенції.

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ ТА СТИЛЬОВИХ РИС У НІМЕЦЬКОМУ ПРОЗОВОМУ ШВАНКУ

2.1. Типологія композиційно-стилістичної структури німецького прозового шванку

Вибір епічного чи драматичного стилю викладення подій у шванку впливає на рівень його динамічності – статичний або динамічний опис відповідно. Структура твору у значній мірі також залежить від наявності хронологічного викладу подій та мотивації використання певної форми будови композиції у разі його відсутності [22, с. 58]. За наявності хронологічності викладення подій для шванку також характерним є наявність нерівномірних часових проміжків між ними та відсутність встановлених проміжків між творами у разі формування збірки. Варто також приділити увагу використанню різних типів мовлення залежно від елемента сюжету (зав'язка, розвиток подій, кульмінація, спад подій, розв'язка) та компоненту структури (заголовок, формулювання моралі). Згідно з монографією Піхтовнікової Л. С. та Мукатаєвої Я. В. в залежності від переважання певного типу мовлення, існують такі характерні для німецького прозового шванку типи композиційної структури (КС):

1. Епічний тип КС – авторське мовлення, ймовірно з додаванням прямої мови не діалогічного характеру.
2. Епіко-діалогічний тип КС – поєднання авторського мовлення з діалогом, авторським зверненням чи прямою мовою.
3. Діалогічно-епічний – помітне переважання монологізованого діалогу чи діалогу формату вислів-відповідь над авторським мовленням [24, с. 32].

З метою відстеження загальної тенденції використання різних типів КС у шванках, співставимо твори [38, 43, 56, 66] з відповідними типами КС та ознаками, згідно яких можемо віднести твір до певного типу.

Назва твору, автор	Тип КС	Особливості функціонування КС
Eine Geschichte von einem Kaufmann mit der Elster (Valentin Schumann)	2	Використання діалогу у кульмінації твору з метою формування об'єктивного погляду

Das Martinsfest (Von dem Stricker)	1	Динаміка передається через немовленнєві дії
Von einem Gesellen, der dem Kaiser ähnlich sah (Schimpf und Ernst von Johannes Pauli)	2	Діалог у кульмінації твору, гра на контрасті головного героя та антагоніста
Von einem laut schreienden Mönch auf der Kanzel (Jörg Wickram)	2	Використання прямого мовлення з метою уникнення надання автором оцінки висловлювання
Der Ärzte Freiheit (Hans Wilhelm Kirchhof)	2	Використання діалогу з метою посилення динамічності твору
Der hölzerne Johannes (Hans Wilhelm Kirchhof)	2	Використання прямої мови для виділення важливих сюжетних моментів
Ein Wort gibt das andere (Nach: Johann Peter Hebel)	3	Акцент на залежність відповіді від формулювання питання, побудова твору навколо ключової події – діалогу
Über den Umgang mit Bauern (Nach: Ludwig Aurbacher)	2	Протиставлення верств населення через контраст, що виявляється у діалозі
Fünf Tage an der Donau (Jakob Frey)	1	Використання переважно коротких речень, монотонність оповіді, відсутність чіткої кульмінації
Hans Clauert, Schlosser aus Trebbin (Bartholomäus Krüger)	2	Діалог демонструє наслідки дій персонажа під час спаду подій
Die Strafe für den Geiz (Schimpf und Ernst von Johannes Pauli)	2	Використання прямої мови з метою уникнення надання оцінки автором
Von einem Pfaffen in der Schlacht (Jörg Wickram)	2	Використання прямої мови з метою більш точної передачі думки персонажа
Von den bawren in eim dorff, heyst Ganßlosen, ein meyl von Göppingen, und irer einfalt (Valentin Schumann)	2	Зображення характерного стилю мовлення персонажів через пряме мовлення
Ein andere hystoria, von einem kauffmann, der forchte sich vor dem jüngsten tage (Valentin Schumann)	2	Уникнення надання оцінки автором, фокусування уваги читача на окремих фразах через пряме мовлення
Von einem bawren, dessen weyb mit einem pfaffen bület unnd zuletzt sie weder teutsch noch welsch kundt (Valentin Schumann)	2	Зображення більш чіткого контрасту між персонажами у діалозі
Eine hystori, darauß ein junger und alter wol mag etwas klauben (Valentin Schumann)	1	Розповідь від першої особи, твір будується навколо точки зору персонажа уникаючи оцінки автора

Ein hystori von einem becken, der sein weib mit der geygen lebendig machet, und einem kauffmann (Valentin Schumann)	2	Використання діалогу питання-відповідь з метою демонстрації мовленнєвої реакції персонажів
Ein hystori von eim bauren mit namen Einhirn unnd seinen bawren im selben dorff, biß sie sich alle ertrenckten (Valentin Schumann)	2	Використання прямого мовлення для більшої об'єктивності зображення
Ein fabel von einem edelmann, der seiner tochter wolt kein mann geben, er mähet dann weyter, weder sie kund bruntzen, auff einen tag (Valentin Schumann)	3	Побудова твору навколо діалогу з метою зображення взаємодії персонажів, мовлення автора надає контекст у зав'язці твору та зображує немовленнєві дії на фоні діалогу
Küssen und beth wäscht aine im Schwabenland (Martin Montanus)	2	Пряма мова з метою уникнення надання оцінки автором, авторське звернення до читача з метою формулювання підсумків
Ein junger landsknecht zeucht inn krieg (Martin Montanus)	3	Сюжет повністю будується навколо діалогу, авторське мовлення надає контекст у зав'язці твору
Seine kind macht ein armer mann russig, die brodt begeren (Martin Montanus)	2	Пряме мовлення використовується з метою збереження стилю мовлення дитини
Einer bürstet seinen kindern, die brodt heischen (Martin Montanus)	2	Пряме мовлення надає динамічності, виокремлює ключові моменти твору
Für ein crucifix kam einer und sagt zu unserm hergot, ob er auch ein weib hatte (Martin Montanus)	2	Пряме мовлення зберігає точність висловлювання персонажа
Für Draminner begert ein junckfraw Drabrautter (Martin Montanus)	2	Пряме мовлення надає оповіді динамічності
Ein gast sagt zum würt, er solt im das fleisch uffschneiden (Martin Montanus)	2	Передача емоційного забарвлення через пряму мову
Ein schiffman für ein jüdin über Rein (Martin Montanus)	2	Пряма мова зберігає точність та емоційність висловлення.
Ein neue braut lasst ein junckfrawen fürtzlin in dem beth (Martin Montanus)	2	Передача емоційності висловлення через пряму мову
Das haupt schlecht einer dem andern hinder dem disch ab (Martin Montanus)	2	Збереження стилю мовлення персонажа, що впливає на формування образу

Ein landsknecht hofiert (mitt gunst zu melden) einem würt in garten (Martin Montanus)	2	Надання динамічності твору, відображення характерних поведінкових рис персонажів
---	---	--

Отже, найбільш типовим для шванків є епіко-діалогічний тип КС. Мотивацією для використання прямої мови чи діалогу на фоні авторського мовлення можуть бути необхідність уникнення авторської оцінки, збереження емоційного забарвлення чи характерних рис поведінки персонажа, виокремлення фрази з метою фокусу уваги читача та побудова твору навколо діалогу, де відіграє важливу роль причинно-наслідковий зв'язок питання та відповіді.

При використанні діалого-епічного типу КС авторське мовлення використовується з метою надання контексту та/або підведення підсумків й формулювання моралі. Використання епічного типу вмотивовано побудові кульмінації на немовленнєвій дії персонажа чи зсувам фокусу з діалога на оцінку акту мовлення автором.

Розповсюдженість використання саме епіко-діалогічного типу композиційної структури зумовлено побудовою значної кількості творів на контрасті представників різних верств населення, що стає помітніше у діалозі. При цьому авторське мовлення залишається необхідним для завдання історичного, політичного та географічного контексту, що є типовим для творів натуралізму, та формулювання моралі твору.

З метою наочної демонстрації реалізації рівня динамічності тексту через використання різних типів КС, розглянемо більш детально приклади творів [38]:

1. Fünf Tage an der Donau (Jakob Frey) – епічний тип КС;
2. Von einem Pfaffen in der Schlacht (Jörg Wickram)– епіко-діалогічний тип КС з наявністю виразу, що передається прямою мовою;
3. Ein Wort gibt das andere (Johann Peter Hebel) – діалогічно-епічний, авторське мовлення надає контекст у зав'язці твору (див. додаток 2) [38].

Fünf Tage an der Donau – зав'язка твору складається з перших трьох речень, де перше надає історичний та географічний контекст подій, друге та третє – конкретизують важливі для подальшого розуміння подій обставини. Використання авторського мовлення у даному сюжетному елементі є типовим для шванків

незалежно від типу КС. Починаючи з четвертого речення йде розвиток подій, що фокусується на одному герої. У творі відсутній конфлікт світоглядів як сюжетно твірний елемент, відповідно зникає необхідність гіперболізованого протиставлення через діалог. Подальша оповідь, кульмінація включно, складається з опису середовища та немовленнєвих дій персонажа. Спад подій зображується короткими простими реченнями, монотонне повторення комбінації займенникового підмета та нерозширеного присудка на початку кожного речення підкреслює спад напруження та неважливість деяких подій ані з дидактичної, ані з сюжетної точки зору. Розв'язка має форму передачі діалогу через авторське мовлення, що зсуває фокус з переживань та оцінки ситуації персонажем, при цьому автор також не надає оцінку зображуваної ситуації. Використання авторського мовлення в останньому реченні підводить підсумок, що також є типовою рисою для шванків усіх типів КС.

Von einem Pfaffen in der Schlacht – назва вказує на рід діяльності головного героя, що формує певні очікування від твору. Перше речення твору надає історичний та географічний контекст подій та дає ім'я головного героя, що підкреслює важливість окремої особистості. Друге речення формує більш чітке уявлення про повсякденне життя окремого класу суспільства, у даному випадку – військових. Зав'язка та розвиток подій подаються через авторське мовлення, оскільки вони стисло дають необхідні для розуміння кульмінаційного моменту попередні знання. Наступне речення містить кульмінаційний момент, що виражається прямою мовою з метою надання інформації з об'єктивної точки зору та передачі характеру мовлення персонажа. Останнє речення також має форму авторського мовлення, оскільки підбиває підсумки немовленнєвих дій головного героя. Структура, де пряма мова припадає на кульмінаційний момент та відмежовується авторським мовленням з двох сторін, є найбільш типовою для прозового шванку.

Ein Wort gibt das andere – у назві твору декларується основна думка, що позбавляє необхідності формулювати її наприкінці твору й скорочує об'єм авторського мовлення. Така конструкція є менш типовою для шванку, де за умови побудови твору навколо діалогу авторське мовлення переважно має рамкову конструкцію та відіграє дві основні функції – надання попередніх знань на початку

твору та підведення підсумків наприкінці. Перші два речення надають передісторію подій та вказують на особистості мовців, формує уявлення про взаємовідносини та ймовірний перебіг подальших подій. Розвиток подій та кульмінація припадають на діалог формату питання-відповідь, де кожна репліка супроводжується авторським мовленням. Пряма мова підкреслює зв'язок формулювання реплік з формою надання інформації та провокацією подальших питань. Варто також зауважити, що кожна репліка молодого господаря має вигляд пряма мова → мова автора → пряма мова та складається з трьох частин: емоційної реакції, її підсилення словами автора та немовленнєвими діями героя, формулювання подальшого запитання. Дві частини репліки персонажа відповідають двом функціям використання прямої мови у даному випадку. Використання авторських реплік підтримує ритмічність чергування фраз двох мовців та вказує на підсилення емоційності кожної реакції окремо та наростання напруги та емоційності зі збільшенням важливості подій в цілому. Спад подій припадає на останні два речення персонажного мовлення – автор уникає надання оцінки та підкреслює особливості мовлення заданого персонажа. Твір має відкритий фінал, розв'язка відсутня. Це спричинено необхідністю утримати фокус уваги читача на діалозі, де практично відображається головна думка.

При порівнянні реплік двох персонажів можемо помітити тенденцію чергування розповідної та оціночної функцій, що надає твору більшої динамічності. При цьому оцінку можна вважати об'єктивною, оскільки вона існує у рамках прямої мови. Якщо відокремити авторське мовлення від мовлення персонажів, можемо побачити дві сюжетні лінії: мова автора відповідає за біографію молодого господаря (в тому числі авторські коментарі надаються лише до його реплік), діалогічне – за подій у будинку у Швабії. При цьому перша сюжетна лінія має лінійну хронологічну оповідь, у той час коли друга – оповідь зі зворотною хронологією.

Проаналізувавши твори трьох типів композиційної структури, можемо дійти висновку, що функції авторського, діалогічного та монологічного мовлення не змінюються в залежності від типу КС. Вибір того чи іншого типу зумовлений побудовою сюжету навколо мовленнєвих (частіше навколо дотепно сказаного вислову головним героєм, що підкреслює його кмітливість та інтелектуальну

перевагу та є однією з ознак шванкової літератури) чи немовленнєвих дій та завданням автора (моралізація читача частіше потребує формулювання повчальної думки автором, розважальна функція передбачає більш об'єктивне зображення ситуації, зокрема через цитування героїв, та можливість реципієнта асоціювати себе з ними).

Роздивляючись мотивацію використання певного типу мовлення, можемо зазначити такі причини:

1. Сюжетні – авторське мовлення надає попередні знання; пряме висловлювання демонструє поведінкові та мовні особливості персонажа; діалогічне мовлення підкреслює та протиставляє героїв.
2. Оціночні – авторське мовлення надає оцінку дій та формулює основну думку твору; пряме висловлення пріорітезує почуття та думку персонажа над авторською оцінкою; діалогічне виокремлює контраст між героями як основу конфлікту.

Найбільш типовим для шванку є епіко-діалогічний тип КС, що зумовлено демонстрацією інтелектуальності та кмітливості персонажа як основного мотиву через дотепні репліки чи відповіді. При цьому наявність уваги до історичного контексту та дидактичної мети потребують авторського мовлення, увага до немовленнєвих дій спричиняє перевагу об'єму авторського мовлення над персонажним.

2.2. Функціонування композиційно- та архітектоніко-мовленнєвих форм у німецькому шванку

Впливаючим на об'єктивність та динаміку зображення подій фактором є використання різних композиційно-мовленнєвих форм (КМФ) у монологічному мовленні. Вибір автором КМФ а також їх комбінацій та розташування відносно одна одної залежить від ідейно-художньої концепції твору. До основних форм КМФ, що використовуються у прозовому шванку належать повідомлення, опис та роздум. При цьому опис можна поділити на статичний та динамічний; повідомлення може стосуватися фактів, подій, переживань або бути констатуючими; роздум надає

коментарі та аргументи до викладеного змісту. Оскільки найбільш типовою для шванку є епіко-діалогічний тип КС, КМФ використовується у різних елементах тексту, відіграє різні функції та може бути поділено на авторське та персонажне монологічне мовлення [24, с. 35].

З метою наочної демонстрації тенденцій поєднання КМФ, проаналізуємо та відобразимо їх переважання у таблиці на прикладі деяких творів [38, 48, 56]:

Назва твору, автор	Композиційно-мовленнєві форми						
	Повідомлення				Опис		Роздум
	Конст.	Події	Факти	Пережив.	Стат.	Дин.	
Ein baur fñrt sein sñn auff die schñl (Martin Montanus)		+	+			+	
Gelt begert eins bauren sñn ann sein vatter (Martin Montanus)			+				+
Ein graff sagt, es were glñck, wann einer ein kind ùberkem (Martin Montanus)		+	+			+	
Ein edelman weckt sein magt, das ir der bauch geschwall (Martin Montanus)		+				+	
Seine kind macht ein armer mann russig, die brodt begeren (Martin Montanus)			+		+	+	
Eine sagt, sie het ein tisch fñr hundert gulden (Martin Montanus)	+	+	+			+	
Ein junge dochter theylt drey ayer auss, das neun darauss wurden (Martin Montanus)		+	+			+	
Ein Kochersperger sagt, der schreiber het drack darauff thon (Martin Montanus)					+	+	
Ein gerber zeñcht ein schumacher aus einem ey (Martin Montanus)		+			+	+	
Ein fuchs unnd ein eichhñrmlin betriegen einander (Martin Montanus)		+				+	+
Ein hass jagt neun Bayer (Martin Montanus)		+				+	

Einer gibt dem schulthaissen fünff schilling und schlecht ihn in hals, das er zu boden falt (Martin Montanus)	+	+				+	
Einer verpflichtet sich mitt einer gâten dirnin und sagt ihr zu, es solt sie niemandts scheiden weder gott (Martin Montanus)				+		+	+
Von einem gâten studenten, der nicht vil gelt hette, wie das es im zu Nüremberg gienge (Valentin Schumann)	+		+			+	
Ein geschicht vonn eines bawren son, der die kleine haußarbeyt lehret umb zehen guldin und ihm zû letst den quoniam abschnitte (Valentin Schumann)			+	+	+	+	+
Von einem einfeltigen bawrenknecht unnd auch eines bawren tochter, welche nichts wußten von dem nächtlichen zyn (Valentin Schumann)	+	+			+		+
Ein geschicht von einem edelmann und einem maller zu Augspurg (Valentin Schumann)	+	+				+	+
Ein history von einem könig in Silicia, wie der ward von seinen eygnen râthen und herrn schändtlich ohn alle ursach umbgebracht (Valentin Schumann)		+	+		+		+
Ein geschicht von einem schüler, der eim priester zû altar dienet (Valentin Schumann)		+	+			+	
Ein geschicht von sechß studenten, geschehen zu im Intal (Valentin Schumann)		+	+		+	+	

Констатуючі повідомлення, повідомлення фактів та подій спрямовані на надання контексту й полегшення розуміння подальших подій. Вони наявні на початку переважної більшості творів та можуть бути взаємозамінними через спільну мотивацію використання. Повідомлення переживань спрямоване на розуміння вчинків персонажів та формування ставлення до них. Оскільки у шванках вчинки пояснюються переважно людською природою а ставлення до персонажа зумовлено

його наближеністю до міщан, як основної цільової аудиторії, необхідність у зображенні роздуму зникає.

Підсумовуючи, можемо визначити причини розповсюдженості КМФ: Статичний опис спрямовано на зображення зовнішності та характеристик персонажів. Оскільки приналежність персонажу до певного типу формує уявлення про його риси, подальшого опису можна уникнути з метою більш лаконічного викладу подій. Динамічний опис є одним з найбільш розповсюджених типів, оскільки його наявність зумовлена взаємодією персонажів та їх переміщенням.

Наявність роздуму передбачається при переважанні дидактичної мети над розважальною та при використанні менш типового мотиву. Повторюваність фабул приводить до того, що мета написання твору часто стає зрозумілою у розвитку подій, роздум переважає у спаді чи розв'язці з метою аналізу попередніх подій.

При аналізі функцій КМФ варто також звернути увагу на види діалогу, що поділяються за такими ознаками:

1. Згідно зі змістовним зв'язком реплік – доповнення, протиріччя, обговорення;
2. Згідно з метою – орієнтація на співрозмовника, встановлення контакту, інтроверсивність [33].

З метою повного аналізу функціонування композиційно- та архітектоніко-мовленнєвих форм у шванку з урахуванням видів діалогу надаємо більш детальний аналіз творів:

Der Ärzte Freiheit (Hans Wilhelm Kirchhof) [38]

Keinerlei Volk auf Erden hat so große Freiheit als die Doktores medicinae, die Ärzte, Barbieri und Bader. Denn obwohl sie schon oftmals durch ihre ungereimte Arznei manchen Menschen töten, rafften sie dadurch Geld zusammen, wobei andere Totschläger an Leib und Seele hart bestraft würden. Daraus ein Sprichwort, daß ein neuer Arzt einen neuen Kirchhof haben muß, bei uns Deutschen entstanden ist. Oder, wie etliche sagen: Ein neuer Arzt muß zwei Kirchhöfe haben, den einen für die, denen er nicht hat helfen können und die deshalb sterben, den andern aber für die, die er durch zu starke und der Kranken Natur widerwärtige Purgierungen und anderes tötet. Auf solche Weise fragte einst ein Fürst einen Medikus, der sich bei ihm für den geschicktesten und in allen Stücken der Arznei trefflichsten Doktor

ausgab und versprach, indem er hoffte, bei ihm in den Dienst aufgenommen zu werden. „Ich bin von meinen Eltern unterrichtet, ich solle keinen Arzt annehmen oder zu mir lassen, der nicht zuvor wenigstens dreißig Menschen umgebracht hätte.“ Hierauf antwortete der Doktor: „Wenn dem so ist, gnädiger Herr, so bin ich eben derselben einer, zu welchem Euch Eure Vorfahren geraten haben. Denn an der Zahl fehlt nicht weit, dieweil ich vor kurzem ihrer neunundzwanzig zum Kirchhof befördert habe.“ Als dies der Fürst verstanden hatte, sprach er: „Oho, kannst du solche Kunst, so bist du keineswegs mein Diener! Pack dich nur von mir, es müßte sonst große Gefahr bestehen, daß ich bald der dreißigste wäre!“

Перше речення надає повідомлення факту, друге – його підкріплення та аргументацію зображенням подій, третє та четверте – повідомлення фактів, які є наслідками перших двох. При цьому четверте речення фактично повторює той самий факт але більш детально розкриває його, підсилюючи справлене на реципієнта враження. Чотири речення складають зав'язку твору, її значний об'єм зумовлений необхідністю надання контексту подальших подій та зображення атмосфери з метою формування емоційної реакції читача. Наступне речення представляє розвиток подій та складається з двох частин, де перша – опис події та водночас персонажа (Для формування уявлення достатньо одного слова, що вказує на соціальний статус героя. Це зумовлено типізацією героїв шванку.), друга – опис характеристик головного героя. Наступне речення є прямою мовою без доповнень авторським мовленням. При цьому пряма мова також містить повідомлення, що є наслідком зображених раніше подій. Наступна репліка супроводжується авторським коментарем, що є описом подій та слугує лише для більш чіткого розмежування реплік двох персонажів. Відповідь лікаря є кульмінацією твору та подією навколо якої він будується. Спад подій припадає на два останні речення що є наступною фразою діалогу, супровідний коментар автора описує подію та надає ритмічності й структури діалогу. Метою діалогу є встановлення контакту, за змістом реплік діалог спрямовано на обговорення. Розв'язка у творі відсутня, оскільки є логічним наслідком попередніх подій та має сенс бути зазначеною лише уразі непередбачуваності.

Von einem Gesellen, der dem Kaiser ähnlich sah (Schimpf und Ernst von Johannes Pauli) [38]

Es kam einmal ein junger Geselle nach Rom, der sah dem Kaiser Oktavian ähnlich im Angesicht, und jedermann lief auf ihn zu, wenn der junge Geselle in Rom spazierenging, und wollte den Kaiser sehen, dem er so ähnlich sah. Das kam vor den Kaiser, und er wollte sein Angesicht an einem andern auch sehen. Er schickte nach ihm, und als er kam, sah er, daß es wohl wahr war. Der Kaiser sprach zu dem Gesellen: „Ist deine Mutter etwa auch hier in Rom gewesen?“ Der junge Mann merkte, worauf der Kaiser hinaus wollte, und sagte: „Nein, meine Mutter ist nie hier gewesen, aber mein Vater ist sehr häufig hier gewesen.“

Der Kaiser wollte dem jungen Gesellen seine Mutter zu einer Hure machen. Da erweckte der junge Geselle im Kaiser einen Argwohn, als wäre dessen Mutter eine gewesen. Daraufhin gab der Kaiser ihm ein ehrliches Geschenk und ließ ihn wieder heimfahren.

Назва твору має форму повідомлення факту, на якому будується подальший сюжет. Перше речення є складним, формує зав'язку твору, складається з динамічного опису з елементами повідомлення фактів. Повідомлення при цьому повторює двічі зазначений у назві факт, що підкреслює його важливість. Динамічності опису надає зображення переміщення головного героя та другорядних персонажів. Наступні два речення представляють розвиток подій, де друге складається з двох сурядних частин – повідомлення події та переживань, третє речення – опис, де динаміка передається за рахунок значного відсотка дієслів. Два наступних речення мають вигляд доповненого словами автора діалогу. Коментар автора до першої фрази імператора є повідомленням події, коментар до відповіді головного героя містить повідомлення факту, який можливо зрозуміти шляхом міркувань над мотивацією відповіді. Змістовий зв'язок реплік демонструє протиріччя (відповідь змінює ракурс погляду на ситуацію, змінюється уявлення про причину наявних наслідків), орієнтація спрямована на співрозмовника (демонстрація інтелектуального домінування), діалог виступає кульмінацією твору. Наступні два речення (спад подій) також є повідомленням фактів, що більш детально розкривають повідомлення у авторському коментарі до другої репліки. Останнє речення є розв'язкою та надає динамічний опис подій. На відміну від значної кількості шванків, у творі наявне зовнішнє членування

на абзаци, де перший абзац описує власне події, другий – надає розв'язку включно з поясненням словесної гри у кульмінації.

Розглядаючи принцип побудови діалогічного мовлення, можемо відстежити тенденцію супроводу персонажних реплік авторськими. Авторське мовлення у такому випадку має форму повідомлення чи динамічний опис подій з метою підкреслення емоційності та/чи характерних для героїв манер, думок, мотивації. Доповнення персонажного мовлення авторським підтверджує змістовний зв'язок реплік та діалогічну мету, яка відображається безпосередньо у діалозі. Варто зауважити, що у разі супроводу авторського мовлення недіалогічною прямою мовою, функції та принципи вживання КМФ зберігаються.

Якщо співставити сюжетний елемент з КМФ, можемо зазначити типове місце вживання різних типів та мотивацію:

1. Зав'язка – повідомлення подій та фактів, що зумовлено необхідністю надання історичного, географічного контексту та переважно статичний опис характеру, рідше – зовнішності персонажів.
2. Розвиток подій – динамічний опис подій, часто зумовлений переміщенням персонажів.
3. Кульмінація – залежно від наявності мовленнєвої чи немовленнєвої дії персонажа навколо якої будується сюжет може бути виражена авторським або персонажним (переважно діалогічним) мовленням. У разі немовленнєвих дій зображення передається динамічним описом, у разі діалогічного мовлення часто використовуються авторські коментарі, що мають форму повідомлення переживань чи статичного опису невербальних дій мовців з метою підсилення емоційної напруги.
4. Спад подій – динамічний опис або повідомлення переживань, які було зумовлено попередніми діями.
5. Розв'язка – роздуми, що призводять до формування моралі твору або констатуюче повідомлення дидактичної думки. У разі констатування без наведення роздуму головна думка має більш суб'єктивний характер й відповідає одному з типових мотивів шванку.

Використання різних типів КМФ так само як і різних видів КС зумовлено необхідністю структурованого надання інформації з метою формування певного враження у реципієнта та полегшення його розуміння причинно-наслідкових зв'язків. При цьому використання авторського або персонажного мовлення у розвитку, кульмінації та спаді подій може чергуватись та залежить від потреби фокусування уваги та надання чи уникнення оцінки автором. Використання КМФ у відповідних елементах тексту є більш сталим та обумовлюється потребою супроводу сюжетнотворчої події відповідними логічними передумовами, реакціями, паралельними діями. Якщо центральні події твору можуть будуватись навколо відносно широкого кола конфліктів з використанням різних шляхів їх демонстрації, функції зв'язки (надання попередніх знань, часто стереотипного уявлення про героїв) та розв'язки (формулювання дидактичної мети виходячи з наслідків попередніх подій) залишаються незмінними. Це приводить до використання повідомлення й опису та повідомлення й роздуму як основних форм відповідно заданих елементів тексту у переважній більшості творів.

2.3. Мовленнєва реалізація стильових рис

Текстотвірним чинником, що виражає інтенції автора та може бути виявленим на всіх рівнях тексту та мовлення є стиль, що представляє собою сукупність типових для певного жанру, часу, автору чи течії ознак. При цьому стильові риси можуть бути поділені на загальні (на рівні стилю) та оригінальні (рівень окремого твору). До впливаючих на побудову тексту та структуру викладу зміст також належить ряд опозиційних ознак: прямий – переносний, конкретний – розмитий, спокійний – динамічний, простий – орнаментальний/манерний, високий – низький, лаконічність – розгорнутість, прозорість – непрозорість, логічність – алогічність [4, с. 55]. Стильові риси умовно можна вважати відбитками стилю, які тісно пов'язані з використанням КМФ та відстежуються на лексичному, фразеологічному рівні, рівні надфразової єдності, морфологічному та синтаксичному рівнях. При цьому стильові риси узгоджуються з типами КМФ та між собою (функціонування стильових рис певного рівня забезпечується функціонуванням стильових рис попереднього та забезпечує наступному) [62].

Згідно з Мукатаєвою Я. В., типовими стильовими рисами для шванку є: сатиричність, епічність, експресивність, стислість/розгорнутість, діалогічність/монологічність, статичність/динамічність, об'єктивність викладення, просторіччя [4, с. 57]. До загального рівня у такому випадку належать сатиричність, епічність, експресивність, об'єктивність викладення та просторіччя – стильові риси, вживання яких зумовлено цільовою аудиторією та загальним впливом інших жанрів та літератур на формування окремого жанру шванку. Варіювання риси стислість/розгорнутість є умовним, адже жанр шванку передбачає відносно невеликий об'єм твору. На прикладі розглянутих творів, об'єм шванків складає від двох речень до декількох сторінок, що зумовлено необхідністю надання попередніх знань, підкреслення окремих характерологічних рис героїв, формулювання дидактичної мети та виокремленням авторської та/чи персонажної оцінки. Форма викладення залишається на розсуд автора та належить до оригінальних стильових рис. Впливаючими чинниками на діалогічність/монологічність є інтенції автора, статичність/динамічність залежить від сюжетних елементів та побудові твору навколо одного з типів конфліктів.

Переважання певних стильових рис та передумови фокусування автора на них розглянемо на прикладі творів [38, 47, 66]:

Von einem Gesellen, der dem Kaiser ähnlich sah (Schimpf und Ernst von Johannes Pauli) – змістовний зв'язок реплік має форму протиріччя, що формує підтекст, наявність якого підтверджується авторським мовленням у наступному реченні. Характеристика та мотивація вчинків героїв простежується на рівні підтексту, що забезпечує рису стислості викладення

Von einem laut schreienden Mönch auf der Kanzel (Jörg Wickram) – гіперболізація та контраст очікування з результатом реалізують рису сатиричності на синтаксичному рівні та рівні тексту. Монологічне мовлення надає об'єктивності викладення й уникає надання авторської оцінки. Констатація характеристик персонажа авторським мовленням робить текст відносно статичним.

Der Ärzte Freiheit (Hans Wilhelm Kirchhof) – короткий діалог у кульмінації, що складається з трьох реплік відображає експресивність та надає підкріплення

об'єктивності попереднього викладення через авторське мовлення, авторське мовлення пояснює наявний імпліцитний сенс.

Der hölzerne Johannes (Hans Wilhelm Kirchhof) – змістовний зв'язок реплік передбачає обговорення. Зображення мотивації та почуттів героїв у авторському мовленні робить шванк розгорнутим. Риса динамічності реалізується через значну кількість дієслів, просторіччя – через складносурядні речення, де кожне сурядне не є розширеним.

Ein Wort gibt das andere (Nach: Johann Peter Hebel) – динамічність та об'єктивність викладу реалізуються у діалозі, навколо якого будується твір, сатиричність зображується через відсутність реалістичної оцінки ситуації з боку слуги та його протиставлення реалістичному погляду молодого господаря. Розвиток подій та кульмінація неочікувані, персонажні репліки мають вигляд доповнення за умови існування реакції на попередню фразу та швидко змінюються, створюючи ритмічність оповіді.

Über den Umgang mit Bauern (Nach: Ludwig Aurbacher) – акції\реакції у творі реалізуються через немовленнєві дії у відповідь на монологічні репліки. Протиставлення соціальних класів та гіперболізація типових рис забезпечують сатиричність твору. Розгорнутість твору забезпечується зображенням атмосфери, описом мотивації персонажів.

Fünf Tage an der Donau (Jakob Frey) – розгорнутий багатоактовий текст, де переважає авторське мовлення а репліки персонажів не впливають на сюжет. Події охоплюють відносно великий проміжок у часі та просторі, їх опис не впливає на фабулу. Відсутній опис почуттів персонажів, що знижує рівень експресивності.

Ein Bauer verklagt drei Studenten vor dem Konsistorium in Tübingen (Michael Lindener) – розгорнутий твір з чітко окресленими просторовими рамками. Реалізація риси експресивності через діалогічне мовлення, сатиричність зображується через гіперболізовану емоційність. Твір має поділ на два акти, швидкі реакції надають динамічності.

Hans Clauert, Schlosser aus Trebbin (Bartholomäus Krüger) – діалогічність реалізує риси просторіччя, об'єктивності викладення, експресивності та

сатиричності, створює динамічність твору. Однотипне членування речення протягом усього тексту.

Die Strafe für den Geiz (Schimpf und Ernst von Johannes Pauli) – сатиричність зображується через гіперболізованість мовлення головного героя та явну протилежність його слів зображеним раніше фактам. Зображення характеристик героїв (незважаючи на їх відповідність стандартній типізації) робить текст більш розгорнутим. Протилежність персонажів формує конфлікт твору та разом зі швидкою зміною подій робить твір динамічним.

Von einem Pfaffen in der Schlacht (Jörg Wickram) – використання переважно авторського мовлення реалізує рису суб'єктивності викладення, стислість передбачає динамічність опису подій через відсутності описів загальної атмосфери, переживань тощо. Риса сатиричності реалізується у монологічному мовленні персонажа.

Таким чином можемо зазначити, що реалізація певних стильових рис передбачає їх залежність та підпорядкованість одна одній. При цьому наявні риси типові для шванку як жанру загалом та опозиційні, де вибір опозиційної риси окремого твору впливає на подальші засоби реалізації загальних рис. З метою наочності їх взаємозв'язку зобразимо схему впливу окремих рис та засобів реалізації на формування інших:

Для більш детального зображення мовленнєвої реалізації стильових рис розглянемо наступні твори, які мають найбільш типову для шванків епіко-діалогічну КС та втілюють типові риси.

Eine Geschichte von einem Kaufmann mit der Elster (Valentin Schumann) [66]

Ein reicher Kaufmann saß in Leipzig, der hatte ein wunderschönes Weib. (Надання статичного опису, що не впливає на сюжет та реалізує рису розгорнутості.) *Die ward zur Liebe gegen einen jungen Studenten entzündet, und wenn der Mann ausritt, wie es denn der Kaufleute Brauch ist, daß sie große und schwere Reisen tun, schickte sie nach dem Studenten.* (Об'єктивність та стислість викладу у складному реченні, де кожне наступне просте речення повторює тему та надає рему, динамічність реалізована через переміщення персонажів.) *Nun hatte der Kaufmann eine Elster, die konnte dermaßen wohl schwätzen.* (Статичний опис, що формує фабулу твору.) *Wenn der Kaufmann allein daheim war, sagte die Elster alles, was die Frau getan hatte und was sie für Hurerei triebe. Das erzählte sie dem Kaufmann, wenn er wiederkam.* (Повторення конструкції тема-рема та статичний стислий опис розвитку подій.) *Dadurch bekam die Frau eine böse Ehe, Zank und Hader, und sie sann darauf, wie sie den Vogel loswerden könne.* (Повторення схожих за значенням слів з метою підкреслення монотонності, статичний опис мотивації персонажа, що робить твір більш розгорнутим.) *Zu einer Zeit war der Kaufmann wieder ausgeritten, da schickte die Frau nach ihrem Buhlen und trieb mit ihm ihren alten Brauch.* (Повторне зображення подій формує розгорнутість твору, переміщення персонажів – динамічність, відсутність означень чи обставин – просторіччя) *Da sprach der Vogel: „Frau, ich will dem Herrn sagen, sobald er kommt“.* (Використання прямої мови у монологічному висловленні надає об'єктивності зображення та динаміки твору.) *Darüber war die Frau sehr ängstlich, und sie wurde mit der Magd einig, sie nahmen ein Faß, taten Steine darein und trugen es auf den Boden.* (Пояснення очевидної мотивації – розгорнутість, швидка реакція на попередній вислів – динамічність) *Dann fing die Magd zu rumpeln, und die Frau goß Wasser hinab, danach warf sie mit kleinen Steinchen und Sand, wie es hagelt, so als wäre ein rechtes Unwetter.* (Динамічність та просторіччя через повторення дієслів, динамічне зображення основної сюжетно творчої події.) *Als nun der Herr nach etlichen Tagen nach*

Hause kam, fing die Elster an und erzählte alles, was der Frauen Buhlschaft mit ihr geredet hatte. (Динамічний опис через переміщення персонажів та зміни часу зображуваних подій.) *Und das glaubte der Kaufmann alles und fing an, sein Weib zu schimpfen und zu schlagen.* (Динамічність через швидку немовленнєву реакцію.) *Sie sprach: „Was glaubst du nur dem heillosen Vogel? Ist es doch alles erlogen, was der heillose Vogel sagt! Sag an, du loser Schwätzer, welchen Tag habe ich meine Ehe gebrochen?“* (Експресивність та об'єктивність прямого персонажного мовлення, що реалізують рису динамічності. Зображення сатиричності через протиставлення логіки людини птаху.) *Der Vogel antwortet: „Weißt du nicht in der Nacht, als das große Unwetter gewesen ist?“ – „Sieh nur, mein lieber Mann, wie er lügt! Es ist doch nie ein Unwetter gewesen, während du weg warst.* (Динамічність через швидке чергування та наявність реакції на попередню фразу діалогу, об'єктивність викладу, експресивність, сатиричність.) *Wenn du das nicht glauben willst, so frag alle Nachbarn, ob es nicht so sei.“* (Зміна експресивного мовлення на статичне, опис подій, що в подальшому впливають на фабулу.) *Der Kaufmann fragte die Nachbarn.* (Повідомлення факту, зрозумілого з попереднього речення, повторення теми у більш простому формулюванні – розгорнутість, просторіччя.) *Und sie alle sagten, sie wüßten von keinem Unwetter, so daß der Kaufmann sehr zornig ward, lief heim im Zorn, nahm seine gute Elster und riß ihr den Hals ab und meinte, der Vogel hätte gelogen.* (Динамічність через швидкий прояв реакції та послідовний опис декількох дій. Реалізація експресивності через немовленнєві дії.) *Da war der Kaufmann durch seine Frau betrogen, und sie konnte hernach ihre Buhlerei treiben, wie sei wollte, ohne daß der Vogel sie daran hinderte.* (Підведення підсумку, зрозумілого з контексту, що реалізує рису розгорнутості. Сатиричність через зображення невідповідності дійсності світогляду героя.)

Das Martinsfest (Stricker) [38]

Ein reicher Bauer feierte die Martinsnacht mit seinem Gesinde über die Maßen; sie tranken so viel guten Weines, daß alle von Sinnen kamen. (Статичний опис з експресивними елементами, поєднання двох речень у складне підвищує динаміку.) *Das gewahrten schlaue Diebe, brachen ein Loch in seinen Rinderstall, und der Verwegenste schlüpfte hinein.* (Розвиток подій представлено динамічним описом немовленнєвих

дій, реалізується риса стислості, просторіччя та динамічність через об'єднання коротких речень у складне.) *Da fingen aber zween Hofwarte grimmig an zu bellen, daß der Wirt es hörte; er nahm ein Licht und ging zum Stalle.* (Реалізація риси динамічності через швидкий розвиток подій, миттєві реакції персонажів на попередні дії та їх переміщення.) *Der Dieb konnte nicht entrinnen, warf rasch sein Gewand ab, so daß er nackt dastand.* (Стисле пояснення мотивів та дій персонажа в одному реченні вказує на стислість твору. Непередбачуваність дій та їх не типовість відображають сатиричність.) *Als der Wirt eintrat, machte er über ihn und seine Kinder, desgleichen über jedes Rind mehr als zwanzigmal das Kreuz und murmelte dazu wie einen Segen.* (Гіперболізація є засобом сатиричного.) *Er winkte dann den Wirt näher, sagte ihm, er sei St. Martin und segne sein Gut, zur Vergeltung des Weines, welchen er am Martinsfeste gespendet habe.* (Передача персонажного мовлення авторським замість прямого знижує об'єктивність та робить твір більш статичним, реалізується риса епічності.) *Zugleich habe er seine Rinder gegen eindringende Diebe behütet und wolle fürder all seine Habe bewahren, drum möge der Wirt getrost sein Fest fortsetzen.* (Пояснення мотивації персонажа робить твір більш розгорнутим) *Der Wirt weinte vor Freude, pries sich glücklich, daß St. Martin ihn so gewürdigt habe, löschte das Licht und ging wieder ins Haus.* (Динамічний опис з елементами експресивності через зображення почуттів та реакції персонажа, стислий опис подальших дій.) *Hier verkündigte er die Erscheinung des Heiligen und forderte alle auf, zu Ehren desselben fürder zu trinken.* (Реалізація риси епічності через передачу авторським мовлення персонажних реплік.) *Er würde selbst seinen Hühnern Wein schenken, wenn sie ihn tränken.* (Сатиричність через гіперболізацію та зображення експресивної реакції персонажа.) *Sein Weib mußte einen alten Käse auftragen, damit der Wein desto besser schmeckte; und man trank auf sein und seines Weibes Leibes- und Seelenheil, und vor allem zu St. Martins Minne, so viel, bis alle sinnlos dalagen.* (Статичне зображення події, які не впливають на фабулу твору, що робить твір більш розгорнутим. Відсутність відповідності загального настрою персонажів реальним подіям створюють сатиричний ефект.) *Unterdessen trieb der Dieb alle Ochsen und manche Kühe hinweg.* (Стисле повідомлення факту, що впливає на сюжет.)

Als der Wirt seinen Rausch ausgeschlafen hatte und am Morgen in den Stall ging, fand er ihn leer und klagte seinem Gesinde, daß St. Martin alle Rinder genommen habe, dem er nun keinen Becher mehr schenken wolle. (Динамічний опис дій з передачею персонажного мовлення авторським, що робить твір епічним та знижує об'єктивність. Оцінка автора при цьому не надається.) *Er heulte und alle seine Kinder mit ihm.* (Зображення почуттів персонажів, експресивність.) *Sein Weib aber schalt ihn selber ein Rind, daß er den heiligen Martin gesehen zu haben wähnte.* (Динамічне зображення дії, яка є реакцією на попередні.) *So hatte er Schaden und Schande, beklagte jedoch mehr jenen als diese.* (Зображення дії та почуттів як наслідку попередньої дії. Формується акція-реакція серед немовленнєвих дій персонажів.)

Eine Geschichte von einem Kaufmann mit der Elster – сатиричність реалізується через немовленнєві дії персонажів, експресивність проявляється у діалозі формату акція-реакція. Демонстрація емоцій у безпосередній взаємодії замість опису автором реалізує стислість, діалогічність, динамічність та об'єктивність твору. При цьому переважання опису немовленнєвих дій над діалогом забезпечує функціонування риси епічності. Динамічність забезпечується через охоплення твором відносно широкого проміжку у часі та просторі.

Das Martinsfest – твір відносно динамічний через швидкий розвиток подій, відсутність персонажного мовлення реалізує рису епічності та знижує об'єктивність викладу. Передача суті висловлення замість цитування персонажа також впливає на стислість твору. Сатиричність виражається через гіперболізацію та експресивність дій персонажів. Просторіччя реалізується переважно через використання коротких речень об'єднаних у безсполучникові складносурядні.

На основі аналізу творів можна відстежити вплив вибору опозиційних рис на варіанти реалізації загальних. Переважання діалогічного мовлення над монологічним впливає на динамічність твору, викладення набуває більшої об'єктивності. При монологічному мовленні динамічність реалізується через швидкий перебіг подій та реакцію персонажів, що має вигляд дії. Використання жаргонізмів у персонажному мовленні формує просторіччя, для авторського мовлення з цією метою характерне використання простих граматичних конструкцій. У діалогічному мовленні

сатиричність виражається через опозиційність персонажів, у монологічному – через гіперболізацію рис окремого героя. Для стислих творів характерний нижчий рівень об'єктивності та більша динаміка через швидку дію подій. Кількість персонажів може обмежуватись до одного, через що реалізація сатиричності відбувається через немовленнєві дії замість протиставлення чи формування підтексту.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Функціонування композиційних та стильових рис німецькомовного прозового шванку забезпечується через вибір типу композиційно-стилістичної структури, домінування певних композиційно-мовленнєвих форм та реалізацію основних стильових рис. До типів КС належать епічний, епіко-діалогічний та діалогічно-епічний типи, де найбільш розповсюдженим є епіко-діалогічний. Це зумовлено побудовою твору навколо переважно мовленнєвого протиставлення персонажів, де яскраво відображаються та гіперболізуються притаманні певній групі риси характеру. При цьому зберігається необхідність уваги до історичної, географічної та побутової деталізації (що типово не лише для шванку, а й для натуралізму загалом), рідше – необхідність зазначення дидактичної мети. Епічний тип використовується у разі зниження об'єктивності та виокремлення з діалогу лише впливаючих на фабулу елементів автором, що відповідає переважанню дидактичної мети над розважальною та залишається на розсуд автора. Діалого-епічний тип притаманний творам, де засоби комічного реалізуються у діалозі – жарти, гра слів тощо.

До притаманних шванку КМФ належать роздум, опис (статичний\динамічний) та повідомлення (подій\фактів\переживань\констатуюче). Їх переважання в окремому творі відповідає певній частині твору та пов'язане з вибором КС. Статичний опис відповідає за зображення загальної атмосфери, динамічний – за дії персонажів та часто чергується з персонажним мовленням у діалозі з метою підвищення експресивності та створення ритмічності. При цьому статичний більш типовий для зав'язки та розвитку подій, динамічний – для кульмінації чи спаду. Роздум переважно використовується у розв'язці як підведення підсумку, рідше – у зав'язці та пояснення подальшої мотивації. Повідомлення переживань типове для розвитку, кульмінації чи

спаду подій та супроводжує дії персонажів, повідомлення подій, фактів чи констатуючі використовуються у розвитку чи спаді подій та підводять підсумки дій які були провокуючою чи наслідковою складовою конфлікту.

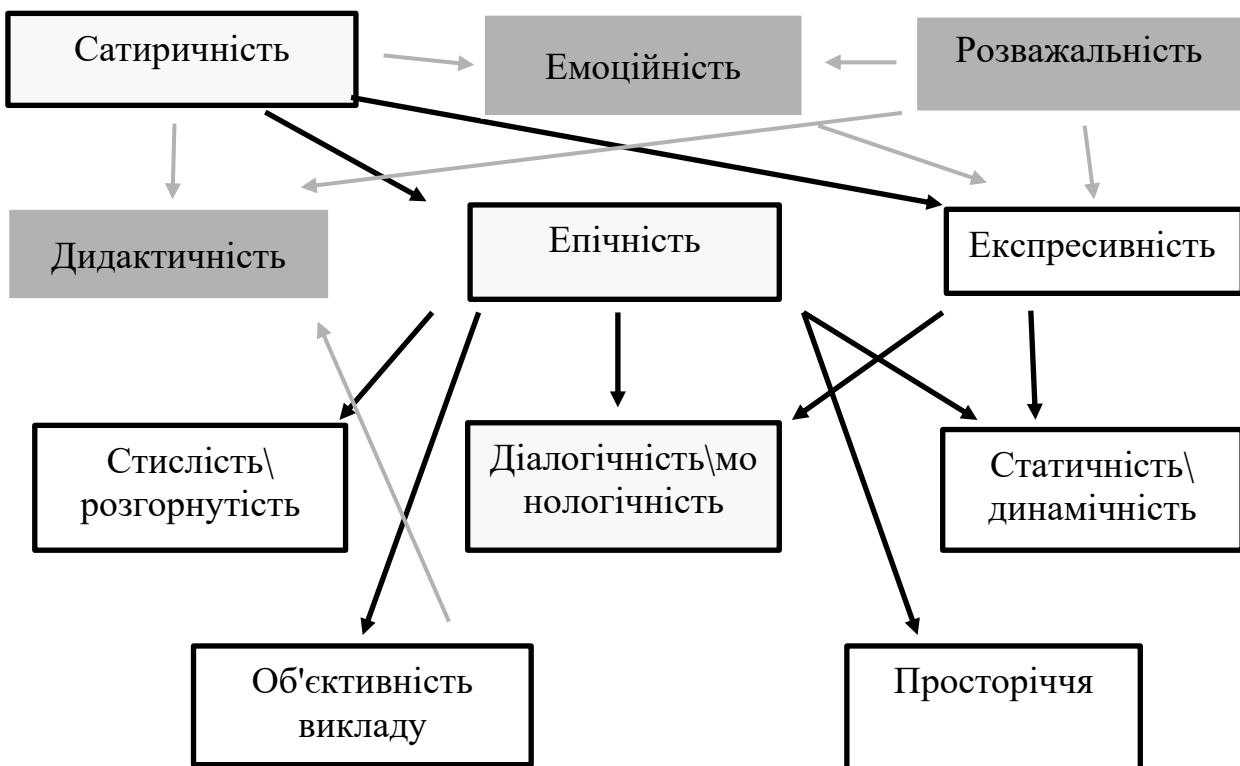
До стильових рис німецькомовного шванку належать загальні та опозиційні ознаки й відповідні засоби їх реалізації: сатиричність (гіперболізація та протиставлення персонажів з метою створення комічного), епічність (епіко-діалогічний тип КС), експресивність (пряме мовлення доповнюється немовленнєвими діями та авторськими коментарями), об'єктивність викладення (домінування персонажного мовлення, повідомлення переживань, наявність роздуму), просторіччя (жаргонізми, спрощені граматичні конструкції, неповні речення), стислість / розгорнутість (повідомлення мотивації, переживань, пояснення фраз чи їх існування на рівні підтексту), діалогічність / монологічність (зображення комічного через підкреслення рис окремого персонажа чи його протиставлення іншому), статичність / динамічність (наявність чи відсутність швидких реакцій, охоплення ширшого часового та просторового проміжку, переважання дій чи роздумів). Засоби реалізації залежать першочергово від вибору опозиційних ознак та впливають на переважання типу мовлення.

РОЗДІЛ ІІІ. НІМЕЦЬКИ ПРОЗОВИЙ ШВАНК ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ТЕКСТ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

3.1. Функціонування стильових рис шванку в контексті формування мовних компетентностей

У разі коли об'єктом вивчення є літературний текст, предметом можуть бути його форма (лінгвостилістичні особливості як літературний прийом чи труднощі при перекладі) та зміст (зображені події з урахуванням історичного, соціального, політичного контекстів, оціночного судження автора та реципієнта). Ключову роль у визначенні напрямку роботи з окремим типом тексту відіграють його стильові риси, ієрархічну залежність яких для шванку було представлено у монографії Піхтовнікової та Мукатаєвої [с. 43] (див. додаток 2).

З урахуванням представлених у даній роботі досліджень, вважаємо доречним додати до схеми наступні стильові риси: емоційність, розважальність та дидактичність.

Розглянемо приклади реалізації доданих до схеми рис, їх взаємозв'язок між собою та вплив їх наявності на доречність використання жанру шванку при вивченні мови.

1. Експресивність та емоційність

Під емоційністю мається на увазі така властивість тексту або частини тексту, результатом якої є емоційне підсилення, яке може бути образним. Просторовість також створює посилює експресивність через концентрацію думок і емоцій. Стилiстичні прийоми сатиризму також створюють у шванку концентрацію думок і почуттів, тобто підсилюють глибинне сприйняття підтексту. При розмежуванні понять варто зауважити, що емоційність охоплює собою спектр емоцій, виражених у тексті у той час як експресивність – ступінь їх вираження. Таким чином при розташуванні риси емоційності у схемі вона буде підпорядковувати собі експресивність та бути підпорядкованою сатиричності і розважальності як засіб їх реалізації. При вивченні німецької як іноземної чи першої мови основною метою є формування комунікативної та мовленнєвої компетенцій, практичне застосування яких полягає у зчитуванні, інтерпретації та транслюванні вербальних (рідше не вербальних) сигналів з метою обміну інформації, де значна частка інформації кодується та декодується з демонстрації оцінок (емоцій та рівня їх інтенсивності). Таким чином типові для даного жанру експресивність та емоційність можуть бути складовою формування відповідних компетенцій.

Прикладом може бути «Eine Geschichte von einem Kaufmann mit der Elster» (Валентин Шуман).

Тут експресивність виражається в прямому зверненні персонажа, що підкреслює його оцінку ситуації (що відповідає об'єктивності опису події). *Was glaubst du nur dem heillosen Vogel? Ist es doch alles erlogen, was der heillose Vogel sagt! Sag an, du loser Schwätzer, welchen Tag habe ich meine Ehe gebrochen?*

В іншому місці цього ж тексту експресивність виражається через поспішні дії героя. Водночас дії є реакцією на попередні репліки і своєю експресивністю підвищують рівень динаміки твору. *Der Kaufmann fragte die Nachbarn. Und sie alle*

sagten, sie wüßten von keinem Unwetter, so daß der Kaufmann sehr zornig ward, lief heim im Zorn, nahm seine gute Elster und riß ihr den Hals ab und meinte, der Vogel hätte gelogen.

2. Розважальність

При розташуванні у схемі, розважальність формує собою дидактичність, оскільки основними прийомами є висміювання негативних рис та демонстрація надання позитивної оцінки діям, що формуються позитивними якостями. Розважальність може бути продемонстрована на рівні тексту або на рівні окремого речення. На текстовому рівні розважальний сам сюжет, який описує незвичайні дії в знайомих ситуаціях. На рівні фрази це можуть бути порівняння, епітети, перебільшення, жарти та каламбури. Широке застосування даних прийомів робить мовлення більш живим та наближеним до реальної мови, що на рівні з експресивністю та емоційністю сприяє формуванню мовленнєвої компетенції. Емоційність та експресивність у даному випадку є одними з засобів реалізації риси розважальності.

Das Martinsfest (Штрікер)

Der Dieb konnte nicht entrinnen, warf rasch sein Gewand ab, so daß er nackt dastand. Er winkte dann den Wirt näher, sagte ihm, er sei St. Martin und segne sein Gut, zur Vergeltung des Weines, welchen er am Martinsfeste gespendet habe. Der Wirt weinte vor Freude, pries sich glücklich, daß St. Martin ihn so gewürdigt habe, löschte das Licht und ging wieder ins Haus.

У цьому уривку несподівана дія привертає увагу і викликає інтерес до подальшого розвитку подій. Гіперболізація доводить ситуацію до абсурду. Водночас звичне розташування подій і проста мова не вимагають жодних роздумів над текстом. Повсякденна мова також впливає на розмову.

Von einem Gesellen, der dem Kaiser ähnlich sah (Йоганнеса Паулі)

Der Kaiser sprach zu dem Gesellen: „Ist deine Mutter etwa auch hier in Rom gewesen?“ Der junge Mann merkte, worauf der Kaiser hinaus wollte, und sagte: „Nein, meine Mutter ist nie hier gewesen, aber mein Vater ist sehr häufig hier gewesen.“

У цьому випадку розважальність забезпечується реалізацією комічного. Як уже зазначалося, розбіжність між очікуваннями та реальністю формує нове значення згаданого раніше виразу.

3. Дидактичність

Дидактика шванку проявляється найчастіше на рівні підтексту через репрезентацію немовленнєвих дій. Серед дидактичних мотивів найпопулярнішим є показ покарання антагоніста за жадібність і зарозумілість або вихваляння розуму героя. Дидактичність є в першу чергу наслідком сатиричності, оскільки об'єкт сатири часто протиставляється протагоністу, при протиставленні надається оцінка дій суспільством (пряме зображення в тексті або на рівні підтексту), що мотивує наслідування дій другого і засудження першого. При цьому на відміну від інших текстів малих форм, для яких типовою є наявність дидактичної складової, у шванку дидактика подається не прямим текстом, а як складова розважальності. При цьому в окремих текстах автор може підводити підсумок і формулювати чіткий висновок. Прикладом може бути "Der hölzerne Johannes" (Ганс Вільгельм Кірхгоф).

Dergestalt brachte die Magd ihren Bruder in großen Reichtum, denn weil er die Frau so wohl wärmte, behielt sie ihn zu ihrem Ehemann.

Для висвітлення дидактичних мотивів часто використовується сатира у формі гіперболізації людських недоліків і протиставлення їх позитивним рисам характеру. Дидактика в даному випадку пов'язана з виразністю, оскільки використання тих чи інших образів формує у читача оцінку вчинків героя і спонукає його до співпереживання головному герою. При цьому об'єктивність викладу фокусує увагу реципієнта на дидактичній складовій незважаючи на її часту завуальованість.

Стильові риси при вивченні шванку під час занять з мови можуть бути поділені залежно від їх функцій на наступні категорії:

1. Формування мовних компетенцій (просторіччя, стислість-розгорнутість, діалогічність-монологічність, об'єктивність викладу, емоційність, експресивність).
2. Дослідження літературних прийомів та їх вплив на сприйняття реципієнтом (статичність-динамічність, епічність).

3. Формування уявлень про морально-етичну складову в контексті певного етапу історичного розвитку, їх співставлення і дослідження актуальності на сьогодні (дидактичність, розважальність, сатиричність).

З урахуванням принципів формування навчального процесу та виконання його функцій через використання стильових рис шванку як предмета навчання, доцільною формою роботи з літературним текстом, а саме з його стильовими рисами у цьому випадку є лінгвостилістична інтерпретація.

3.2 Лінгвостилістична інтерпретація тексту як основна форма роботи з літературним текстом під час вивчення мови

При побудові стратегії вивчення мови варто зазначити необхідність комбінації різноманітних видів діяльності, кількість яких може варіюватися в залежності від мети (професійне спрямування чи повсякденне вживання) та освітнього рівня. В залежності від типу діяльності, який приділяється увага в рамках окремого заняття (усна практика, граматики, стилістика, лексикологія, практика перекладу, тощо) доречним є фокус уваги на окремих аспектах побудови твору. Далі наводиться типова схема лінгвостилістичної інтерпретації твору, розроблена на кафедрі романо-германської філології, яка охоплює усі основні аспекти та яку можливо застосувати в тому числі для шванку [24, с. 29-30].

1. Біографічні відомості про письменника. Його місце в історії німецької літератури.

2. Читання та з'ясування лексико-граматичних труднощів та особливостей тексту (невідомих слів і конструкцій, поетизмів, архаїзмів, іншомовних елементів тощо). Спостереження за вживанням часів. Співвідношення номінативних, атрибутивних і дієслівних елементів у граматичній структурі тексту.

3. Загальна композиційна будова, внутрішня та зовнішня будова. Архітектура твору. Зв'язок внутрішньої та зовнішньої будови і форма подання.

4. Оповідна перспектива. Типи репрезентації (форми мовлення) – авторське мовлення, пряма та непряма мова.

5. Вживання іменників, прикметників, прислівників та інших засобів, яких потребує та чи інша форма мови. Синтаксис, будова речення, підрядні речення.

6. Визначення загальної тональності, яка виявляє авторське ставлення до описуваних подій і дає оцінку ситуації, що описується. Аналіз мовностилістичних засобів реалізації цієї оцінки.

7. Ставлення читача до описуваних подій, персонажів, образів; загальне враження та відчуття від прочитаного.

Як приклад роздивимось лінгвостилістичну інтерпретацію шванку з епіко-діалогічним типом КС – Ein Wort gibt das andere Йогана Петера Гебеля (див. додаток 3).

1. Йоганн Петер Гебель — німецький письменник, теолог і педагог. Вважається найважливішим поетом алеманського діалекту.

Гебель народився в 1760 році, батько помер, коли Йоганну Петеру був рік. Своє дитинство він провів як у місті Базель, так і в селі Гаузен. Завдяки фінансовій допомозі зі сторони Гебель зміг навчатися в середній школі. З 1780 року навчався на теологічному факультеті Ерлангенського університету, а згодом почав працювати викладачем.

У своїй збірці алеманських віршів він описав не тільки важке хліборобське життя, але й ідилічне сільське життя. З 1808 по 1815 рік він видавав календарі зі своїми анекдотами та оповіданнями. У своїх творах він торкається насамперед повсякденного життя, оскільки часи Реформації та війни вже втратили свій вплив на формування шванку.

2. Типовими граматичними конструкціями, що повторюються в тексті, є:

- пасиви стану;

- перфект;

- відсутність конструкції плюсквамперфект (використання було б логічним для подій, які відбулися раніше за інші). Це можна пояснити подібністю мови до повсякденного мовлення та її спрощенням а також надто високою кількістю шарів описаних у творі подій у часовому просторі.

Тут також повторення слова «drum» міститься на початку кожного речення слуги. Це надає розповіді монотонності й ритмічності, підкреслює смисловий зв'язок речення з попереднім.

До лексичних особливостей належить велика кількість вигуків. Їхня функція — підвищувати емоційність.

3. Спад подій припадає на останні два речення промови героя. Автор уникає суджень і наголошує на особливостях мовлення даного героя. Твір має відкритий фінал. Це викликано необхідністю привернути увагу читача до діалогу, де на практиці демонструється основна думка.

При порівнянні реплік двох персонажів простежується тенденція до чергування оповідної та оцінної функцій. Це надає роботі динамічності. Водночас оцінку можна розглядати як об'єктивну, оскільки вона відбувається в контексті прямої мови. Якщо відокремити авторське мовлення від мовлення героїв, то можна побачити дві сюжетні лінії: авторське мовлення відповідає за біографію молодого пана (авторські коментарі призначені лише для його реплік), діалогічне – за події в будинок у Швабії. При цьому перша сюжетна лінія має лінійну хронологічну розповідь, а друга – зворотно-хронологічну.

4. Основна думка декларується в заголовку, що позбавляє необхідності формулювати її в кінці твору авторським мовленням. Така конструкція нетипова для шванку. Найчастіше авторське мовлення має переважно фреймову структуру і виконує дві основні функції – надання попередніх знань на початку та підведення підсумків у кінці.

Перші два речення подають довідкову інформацію про події та вказують на особистості мовців, формуючи уявлення про стосунки та перебіг подальших подій. Розвиток подій і кульмінація припадають на діалогічну форму запитання-відповідь, де кожна репліка супроводжується авторським мовленням. Пряма мова підкреслює зв'язок між формулюванням відповідей і формою подачі інформації та провокуванням подальших запитань. Важливо також, щоб кожна відповідь юного джентльмена мала вигляд пряма мова -> авторська мова -> пряма мова і складалася з

трьох частин: емоційна реакція, її підкріплення словами автора та/або невербальними діями джентльмена та формулювання додаткового запитання.

5. Значна кількість прикметників, які підкреслюють ставлення героїв до ситуації або посилюють опис реакції персонажа на новину. Відбувається чергування типу тема-рема за рахунок використання іменників та займенників. Молодий пан вживає прості питальні речення з одним питальним словом. Слуга використовує складні часові форми для створення смислового зв'язку з попереднім реченням.

6. Авторське використання реплік підтримує ритмічне чергування фраз двох мовців. Це свідчить про підвищення емоційності кожної реакції окремо та зростання напруженості та емоційності зі збільшенням важливості подій у цілому.

7. Даний твір наочно демонструє, що шванк не обов'язково висміює якусь негативну рису характеру заможних верств населення і наголошує на гнучкості представників буржуазії. Опис поганих новин слугою не спрямований на вигоду, жодна характеристика молодого господаря не проявляється чітко протягом усього діалогу. Таким чином, у читача не виникає негативного ставлення до пана, хоча він і протиставляється своєму співрозмовнику. Опис трагічних подій у цій ситуації не викликає співчуття, оскільки увага повертає більше увагу до форми, ніж до змісту. Хибне очікування — сатиричний прийом. Найбільшої емоційності надає передостаннє речення слуги. У цій фазі події максимально загострюються і залишаються на цьому рівні до кінця.

Варто зауважити, що наведений вище аналіз твору передбачає наявності високого рівня володіння мовою і проведення його у повному обсязі є складовою вивчення літератури або стилістики мови. Далі розглянемо види робіт та етапи уроку, на яких найбільшої ефективності набуває розгляд кожного з зазначених раніше аспектів окремо.

1. Дослідження відомостей про автора першочергово надає фонові знання і виступає необов'язковою складовою при ознайомленні з текстом в рамках курсу з вивчення мови. При цьому його вивчення може бути застосовано на будь-якому рівні володіння мови, форма роботи – дискусія чи інші усні форми, вид діяльності – література, стилістика, усна практика.

2. Визначення лексико-граматичних труднощів – в першу чергу актуально як доперекладацький аналіз тексту у рамках курсу з перекладу. Дослідження граматичних аспектів, зокрема часових форм є складовою ознайомлення з окремою граматичною темою, в подальшому може слугувати основою для побудови частково репродуктивних вправ.

3. Дослідження композиції твору є в першу чергу складової стилістики та практики перекладу зокрема перекладу художніх текстів, де збереження архітектури твору є однією з цілей та труднощів при перекладі. Є частиною доперекладацького аналізу та самого процесу практики перекладу. Передбачає рівень володіння мовою вище середнього та є доречним при вивченні мови професійного спрямування.

4. Форми мовлення – одна з базових граматичних тем. Переважає застосування на заняттях з граматики, залежно від лексичних особливостей окремого твору чи його фрагменту (наявність архаїзмів, жаргонізмів тощо) рівень володіння мовою може варіюватись від початкового.

5. Дослідження синтаксису та вживання певних частин мови – може бути застосовано як складова курсу зі стилістики, граматики, усної практики. Аналіз твору з точки зору одного чи декількох зазначених аспектів є складовою сприйняття нової граматичної теми чи застосування знань в рамках курсу з перекладацької практики.

6. Аналіз авторської оцінки передбачає ознайомлення з повним текстом твору на здатність розуміти основні сенси твору. При цьому він може мати форму дискусії, діалогу чи монологу, має потенціал як складова усної практики. Більш глибокий аналіз стосовно засобів реалізації авторської оцінки є складовою стилістичного та лексикологічного аспекту мовлення.

7. Формування оцінки подій, образів, побудови твору та інших аспектів від реципієнта може мати різноманітні форми в залежності від формулювання завдання та форми його подачі. Так оцінка може надаватись з перспективи читача (власне враження побудоване переважно на власній оцінці подій та співпадінні світоглядів реципієнта, автора і дійових осіб), викладача (складність та доречність застосування даного матеріалу при вивченні мови) чи аналітика (опис ставлення до вживання літературних прийомів та тропів). Залежно від перспективи застосування цього

пункту аналізу може використовуватись на заняттях з усної практики, практики перекладу та стилістики відповідно.

Таким чином можна стверджувати, що лінгвостилістична інтерпретація твору охоплює значну кількість аспектів мови і мовлення і в залежності від поставленої мети може проводитись як в повному обсязі, так і в формі окремих фрагментів, що відповідають виду діяльності та рівню володіння мовою окремою цільовою групою. При цьому такі аспекти як дослідження граматичних конструкцій, лексичних засобів та форми побудови речень можуть бути застосовані при будь-якому рівні володіння мовою (в залежності від рівня складності окремого твору чи частіше – його фрагмента чи речення).

3.3 Формування характеру вправ та вибір форм роботи під час розгляду літературно-художнього тексту на заняттях з мови

Окрім видів діяльності, які було зазначено у попередньому розділі, формування силабусу курсу та план окремого заняття будується з урахуванням: необхідності використання різних форм роботи (групові, парні, самостійні, невеликі групи); комбінація різних типів вправ (тестові завдання, проведення аналізу, розстановка послідовності, тощо); послідовності виконання вправ різного характеру. Говорячи про класифікацію вправ за їх характером, розглянемо запропоновану Д. Зуєвим схему, де вправи поділяються на:

1. Репродуктивні – спрямовані на запам'ятовування та відтворення нового матеріалу і передбачають взаємодію з джерелом інформації через читання та акцентування уваги на різних аспектах;

2. Конструктивні (або частково репродуктивні) – передбачають роботу в рамках доопрацювання наявного продукту (творчої) діяльності;

3. Продуктивні – передбачають самостійну творчу діяльність у форматі формулювання власних думок, продукування сенсів, в тому числі і на основі наданої раніше інформації [2].

Варто зауважити, що до цієї класифікації не входять суто практичні види, які будуються на основі раніше отриманих знань та навичок і не є складовою послідовної

системи виконання вправ у форматі репродуктивні – конструктивні – продуктивні. Сюди першочергово належить практика перекладу (письмовий переклад, усний послідовний та синхронний, теорія практики перекладу сюди не входить) та усна практика (може бути як окремою дисципліною, так і складовою занять з інших аспектів в якості введення в іншомовне середовище), оскільки обидві дисципліни складаються з продуктивних вправ, база знань для виконання яких надається в рамках інших курсів. При практиці перекладу замість характеру вправ варто зазначити основні етапи перекладу тексту – доперекладацький аналіз, переклад, редактура перекладу і його стилістичне оформлення.

З урахуванням всього зазначеного вище, фрагменти лінгвостилістичного аналізу тексту відповідають наступним аспектам формування навчальної програми:

Досліджуван ий аспект твору	Вид діяльнос ті	Характер вправ	Форми роботи	Приклади вправ та завдань
1. Біографія письменника , історичний контекст	Усна практика	Продуктивні	Групова або парна	Дискусія, презентація з подальшими питаннями по викладеному матеріалу складання майнд мап
2.0 Визначення труднощів та особливостей тексту	Практика перекладу	Етап допереклада цького аналізу тексту	Комбінація усіх можливих, де індивідуальна робота займає принаймні 50% (з метою формування навичок працювати як самостійно, так і в команді)	Визначення стратегії перекладу, вивчення додаткової інформації за темою
2.1 Аналіз вживання часів	Граматики	Репроду ктивні	Індивідуальна з можливим подальшим обговоренням у групах	Визначення граматичних конструкцій та контексту їх вживання

2.2	Співвідношення номінативних, атрибутивних і дієслівних елементів у граматичній структурі тексту	Граматики	Репродуктивні або конструктивні	Індивідуальна з можливим подальшим обговоренням	Розпізнання в тексті граматичних конструкцій або вживання відповідних у форматі заповнення пропусків
3.	Композиційна будова	Стилістика, практика перекладу	Доперекладацький аналіз або вправи будь-якого типу зі стилістики	Групова або індивідуальна робота з подальшим обговоренням	Репродуктивні – розглянути композиційні особливості тексту, конструктивні – порівняти з іншими творами, продуктивні – визначити функції такого оформлення тексту
4.	Форми мовлення	Граматики, стилістики	Репродуктивні чи конструктивні	Індивідуальна чи парна	Репродуктивні з граматики – визначити форму мовлення, конструктивні – перефразувати пряму мову непрямою чи навпаки, розкрити дужки. Репродуктивні зі стилістики – розглянути умови вживання форми, визначити роль авторського мовлення, конструктивні – зробити висновки щодо впливу форм мовлення на динаміку твору
5.0	Синтаксис	Граматики	Репродуктивні чи конструктивні	Індивідуально	Репродуктивні – визначити порядок розташування частин речення, конструктивні – сформулювати правила про порядок слів в реченні, розкрити дужки, вставити пропущені конструкції в текст.
5.1	Будова речення	Граматики	Всі типи вправ	Індивідуально	Репродуктивні – визначити типи вживаних речень, конструктивні – замінити конструкції на альтернативні (заміна сполучника підрядності, що впливають на порядок слів, об'єднання простих речень в складені тощо), продуктивні – переписати фрагмент тексту з використанням певних конструкцій

6.0 Визначення загальної тональності	Усна практика	Продуктивні	Індивідуальна (підготовка), групова (презентація чи дискусія)	Описати свої відчуття та чим вони зумовлені, визначити моменти, де автор демонструє свою оцінку
6.1 Аналіз мовностилістичних засобів реалізації заданої тональності	Стилістика, лексикологія	Всі типи вправ	Індивідуально чи в парах з подальшим обговоренням	Репродуктивні – вписати слова чи фрази, що надають оцінку, конструктивні – пояснити вживання окремих лексичних чи стилістичних прийомів, продуктивні – описати зміну значення основної ідеї при вилученні чи заміні цих засобів
7. Враження читача	Усна практика	Продуктивні	Індивідуальна (підготовка), групова (презентація чи дискусія)	Описати певні риси характеру персонажів з прикладами з тексту, відповісти на питання типу есе, написати альтернативну кінцівку

При розгляді можливих форм роботи варто зауважити, що робота в парах чи групах може мати різні форми організації. Серед мотивів комбінації цих форм основним є необхідність подолання проблем організації групової діяльності, що є типовими для навчального процесу. При цьому варто зазначити переваги такої форми роботи, які роблять її необхідною складовою навчального процесу.

До переваг роботи в групах порівняно з індивідуальною роботою належать: генерація більшою кількістю ідей (зокрема виникнення, обговорення і відкидання помилкових ідей, що сприяє підвищенню рівня усвідомлення принципів прийняття рішення); змагальний елемент як додаткова мотивація при навчанні, розширення знань і навичок кожного окремого учасника групи як наслідок обміну досвідом. До недоліків можна віднести наступні: зрівняння рівня якості знань та навичок (робота з учасниками, які мають вищий рівень знань чи більше досвіду сприяє підйому рівня і навпаки); відсутність відчуття власної відповідальності і нерівномірний розподіл

активності як один з можливих наслідків; формування групового мислення (свідома чи несвідома відмова від альтернативної точки зору) [5].

Таким чином, ми маємо ряд переваг, досягти яких неможливо при індивідуальній роботі. Шляхом вирішення типових для парної чи групової діяльності проблем є побудова роботи за наступними сценаріями:

1. Критична оцінка – один чи кілька учасників надають оцінку прийнятому рішенню без попередньої участі у командній роботі.
2. Аналіз прийнятих раніше рішень – полягає у повторній оцінці прийнятих раніше рішень.
3. Індивідуальний аспект роботи в групі – прийняття індивідуальних рішень і їх презентація іншим членам з метою підтвердження чи спростування.
4. Висловлення хибної думки – один з учасників висуває і відстоює заздалегідь невірну тезу, що мотивує необхідність пошуку підтвердження її хибності.

Отже, серед типів вправ за характером, які можуть бути використані при роботі з художнім текстом переважають репродуктивні і конструктивні (оскільки вони передбачають взаємодію з текстом на більш високому рівні). Продуктивні типи в першу чергу для аспекту усної практики та полягають у проведенні обговорення прочитаного чи презентованого матеріалу у різних формах. Серед форм роботи переважає індивідуальна (окрім УП, де вона може бути лише складовою підготовки). При цьому з метою створення умов для генерації більшої кількості рішень, навичок роботи в команді та змагального елемента необхідною стає робота в групах з урахуванням стратегій уникнення типових проблем поведінки груп.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

При роботі з літературним текстом в контексті вивчення мови предметом стають його лінгвостилістичні особливості, які в свою чергу впливають на форму роботи. До схеми їх взаємозалежності, що була представлена у монографії Піхтвнкової та Мукатаєвої варто додати також риси дидактичності, емоційності та розважальності. При цьому функція дослідження емоційності в тексті полягає в формуванні навичок транслювати та сприймати оцінки при комунікації, огляд

елементу розважальності вносить на закріплює вживання в мовленні стилістичних прийомів (які реалізують цю рису в окремому творі) а також робить дидактичний аспект легшим для сприйняття, дидактичність формує уявлення про систему цінностей німецькомовних країн на певному етапі історичного та культурного розвитку та про їх співставлення і актуальність на сьогодні. Типові для шванку стильові риси впливають на процес навчання за трьома основними напрямками: стилістичні прийоми як засіб впливу на реципієнта, формування необхідних для оволодіння мовою знань та навичок та уявлень про духовну складову.

Форми роботи з літературним текстом при вивченні мови будуються навколо інтерпретації його стилістичних та лінгвістичних особливостей. Лінгвостилістична інтерпретація твору охоплює багато аспектів мови і може бути виконана повністю або частково, залежно від мети і рівня знань. Дослідження граматики, лексики та структури речень можливе на будь-якому рівні, враховуючи складність тексту або його фрагменту. Типова схема аналізу твору з лінгвостилістичної точки зору охоплює вивчення інформації про автора, лексичних і граматичних особливостей окремого твору, його композиції, синтаксису, форм мовлення, авторської оцінки та надання власної. При цьому аналіз твору може не охоплювати усі зазначені аспекти а зачіпати лише окремі із них в залежності від поставленої мети. Таким чином формам роботи відповідають наступні складові аналізу: стилістика – усі складові, зазначені у схемі підрозділів 3.2; лексикологія – вживання архаїзмів, жаргонізмів, регіоналізмів, професійної та іншої лексики; практика перекладу – дослідження перекладацьких труднощів різних категорій (лексичні, граматичні, стилістичні, композиційні) та практична робота з ними; усна практика – обговорення відомостей про автора, надання власної оцінки та обговорення авторської, граматики – синтаксис, форми мовлення як приклад при огляді граматичної теми.

Формування програми курсу передбачає також необхідність поєднання вправ різного характеру (репродуктивні, конструктивні, продуктивні) та поєднання різних форм роботи (індивідуальна, групова, парна). При цьому продуктивні вправи є найбільш типовими для аспекту УП і можуть бути побудовані лише навколо окремих пунктів лінгвостилістичної інтерпретації – при обговоренні передумов написання

твору, оцінки його тональності та вражень від композиційної будови, персонажів, використанню стилістичних прийомів тощо. Іншим суто практичним аспектом, де використання системи з комбінації трьох типів вправ неможливе, є практика перекладу. При цьому для ПП характерною є наявність таких етапів перекладу як доперекладацький аналіз, переклад, редактура перекладу і його стилістичне оформлення, де літературний текст може бути об'єктом перекладу на всіх етапах. Репродуктивні та конструктивні можуть використовуватись на будь-якому іншому етапі не залежно від виду діяльності. Серед форм роботи переважає індивідуальна діяльність при її доповненні роботою в групах, де основними форматами взаємодії учасників групи є надання критичної оцінки, повторний аналіз, спростування заздалегідь хибної думки та презентація індивідуально прийнятих рішень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У курсовій роботі було застосовано метод вивчення та аналіз наукової літератури з метою створення теоретичної бази дослідження, метод класифікації та узагальнення зібраного матеріалу та порівняльний аналіз з метою розмежування значення термінів та відстеження впливу одних ознак літературного жанру на формування інших. Було зібрано теоретичну основу для дослідження композиції та стилю німецького прозового шванку. В теоретичній частині було надано визначення шванку як жанру, його відмежування від споріднених жанрів з урахуванням проведених раніше досліджень теми з філологічної точки зору, було зазначено залежність мотивів та тематики шванку від історичного та соціального впливу на потенційного реципієнта та розглянуто історію його формування під впливом літератур інших країн та жанрів. Було розмежовано поняття «композиція», «сюжет» та «архітектоніка» літературного твору, оскільки тенденція їх розмежування не є сталою, надано функції композиції та їх співставлення з відповідними рисами німецького прозового шванку. Також слід зазначити, що незважаючи на відсутність подальшого розвитку жанру шванку, його було інтегровано у інші, більш об'ємні літературні форми, зокрема роман.

У практичній частині роботи було співставлено використання різних типів композиційної структури з фабулою та метою написання твору, було сформульовано функції діалогічного, монологічного персонажного та авторського мовлення. Було досліджено зв'язок використання КС з функціонуванням композиційно- та архітектоніко-мовленнєвих форм а також з метою та змістовним зв'язком реплік. Було встановлено залежність домінування певних форм від переважання авторського мовлення над персонажним, досліджено варіанти реалізації загальних стильових рис в залежності від використання опозиційних ознак з урахуванням визначення стильових рис у роботах дослідників.

Поняття дискурсу не є сталим і відповідно може розглядатися з різних позицій, тобто аналіз тексту можна проводити з позиції автора та читача. Відстеження тенденцій використання певних стилістичних засобів можливо з точки зору мотивації

вживання та впливу на свідомість сприймача відповідно. Залежно від цього фокус уваги може зсуватись з функціонування загальних жанрових ознак шванку на виокремлення притаманних окремому твору рис.

Зважаючи на те, що більшість дослідників базувались на загальному аналізі функціонування стильових рис, було проаналізовано твори та встановлено залежність засобів реалізації загальних рис в залежності від вибору опозиційних ознак твору, а саме статичність чи динамічність викладу, стислість та розгорнутість твору, переважання діалогічного чи монологічного мовлення. У своїй функції вибір однієї з ознак може впливати на сприйняття проблеми в основі твору, зберігаючи при цьому необхідність дотримання рис просторіччя, об'єктивність та сатиричність як засобів популяризації відносно нового жанру для середньовічної літератури.

Для розгляду та класифікації стильових ознак та їх функцій у художніх текстах було проведено аналіз шванків у контексті цілісності та єдності стильових рис та окремих фрагментів творів з метою відстеження їх функціонування та реалізації. Було відібрано твори переважно XV-XVI ст., оскільки в цей період жанр шванку зазнав найбільшої популярності та інтенсивності розвитку. При розгляді текстів раннього та пізнього періодів функціонування шванку як окремого жанру увага приділялась передумовам його формування та інтеграції шванку у інші жанри відповідно.

Перспектива дослідження вбачається у подальшому ґрунтовному вивченні функціонування та реалізації стильових рис у шванку а також вплив шванку на подальший розвиток літератури, його інтеграцію у інші жанри й розповсюдження на літератури інших країн, стильові відмінності та повторюваність мотивів у прозових та віршованих шванках більш раннього періоду. Розбір впливу використання засобів комічного на оцінку ситуації реципієнтом, використання гумору як засобу пропаганди опозиційної думки. Подальшого дослідження внеску латиномовних творів у жанр шванку та набутих ознак шванку як окремого жанру. Наведення нової точки зору щодо класифікації основних мотивів, формування чіткої класифікації персонажів з урахуванням наявної типізації та стереотипізації.

При вивченні мови через літературний текст основна увага приділяється його лінгвостилістичним характеристикам, які визначають підхід до роботи з ним. До

структури, запропонованої Піхтвніковою та Мукатаєвою, корисно додати аспекти дидактичності, емоційності та розважальності. Дослідження емоційного аспекту сприяє розвитку навичок передачі та розуміння емоцій у спілкуванні; елемент розважальності підтримує використання мовних засобів, які надають тексту виразності та полегшують сприйняття дидактичної частини; дидактичний компонент формує розуміння культурних цінностей німецькомовних країн у їхньому історичному контексті та актуальності в сучасному світі.

Підхід до тексту вивчає стилістичні та мовні особливості, що можуть бути розглянуті як повністю, так і частково залежно від мети навчання. Аналіз зазвичай включає вивчення інформації про автора, особливостей лексики, граматики, композиції та авторської оцінки твору, а також власної оцінки читача. Компоненти аналізу включають стилістику, лексикологію, перекладацькі проблеми та граматику, і залежно від потреб можуть охоплювати лише окремі з цих елементів.

План курсу передбачає використання вправ різних типів (репродуктивних, конструктивних і продуктивних), а також різних форматів роботи (індивідуальна, парна та групова). Продуктивні вправи здебільшого фокусуються на інтерпретації літературного тексту: аналізі задуму автора, оцінці стилістичних прийомів та структури. Практика перекладу, яка є окремим напрямом, містить етапи: передперекладацький аналіз, сам переклад, редагування та стилістичне оформлення тексту. Індивідуальна робота посилюється групою, де учасники обговорюють, дають критичну оцінку, аналізують та обґрунтовують власні рішення.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Творчість німецьких авторів прозового шванку

Одним з перших представників жанру шванку вважається Штрікер. Автор ймовірно Саксонського походження, що проживав у Австрії та працював приблизно з 1220 по 1250 роки використовуючи псевдонім. Його збірка “Der Pfaffe Amis” стилістично нагадує французький фабліо та пов’язана також з культурою романських країн більш пізнього етапу розвитку культури [65]. До здобутків Штрікера також належить поява в німецькій літературі першої народної книги та куртуазного роману. Серед основних тем робіт Штрікера можна виокремити повсякденне та подружнє життя, деякі з його робіт також містять комічність без сатиричних елементів та більше нагадують анекдоти. Анекдоти Штрікера мали тісний зв’язок з індоєвропейською культурою, запозичуючи звідти мотиви, суттєво вплинули на подальший розвиток німецькомовного шванку. “Der Pfaffe Amis” зображує дотепного головного героя, він вдало проходить через різноманітні нетипові життєві ситуації та висміює упередженість та жадібність католицького духовенства. Схожі мотиви можна побачити й у інших працях Штрікера, зокрема у творі “Das Martinsfest”. Незважаючи на обмежений об’єм, у творі можна виділити три типові для шванків мотиви:

1. Тема релігії – День святого Мартина стає в першу чергу приводом для святкувань, а не релігійним святом.
2. Тема алкоголю у житті міщан – саме алкоголь зближує власника ферми та робітників, допомагає крадію уникнути неприємностей, приводить до подальших проблем головного героя.
3. Тема подружнього життя – підкреслюється конфлікт головного героя з дружиною.

Також у творі яскраво контрастує дотепність на винахідливість крадія та наївність й брак кмітливості власника скоту. Саме через це читач підтримує першого, хоча проблеми та недоліки другого є знайомими та зрозумілими всім.

Йоган Паулі (1455-1530) є одним з представників шванкової літератури на більш пізньому етапі її розвитку. У творі “Von einem Gesellen, der dem Kaiser ähnlich

sah” описується історія молодого підмайстера, який влучно відповів імператору на спробу принизити його та перевів спрямування жарту на самого імператора. Місцем подій є Рим, що розширює географію зображуваних у шванках подій. Іншим твором з досить типовим сюжетом є “Die Strafe für den Geiz”, де знову молодий підмайстер підставляє жадібного ігумена, який згодом отримує своє покарання [48].

Якщо роздивлятися шванки початку XVI ст., яскравим представником є Йорг Вікрам, приблизно 1505 року народження. Роздивляючись його твір “Von einem laut schreienden Mönch auf der Kanze”, можна побачити зображення типового мотиву висміювання церковнослужителів у новій інтерпретації. Нетиповими для шванку є два моменти:

1. Монах висміюється за тембр голосу, що не є рисою характеру й відповідно не так часто стає предметом глузувань у шванках. Варто зазначити: сподівання монаха на хвалу від вдови є основною причиною насміхань читача.
2. Вдова не прагне ані отримати вигоду, ані висміяти чи обдурити монаха, принаймні на це не вказується у тексті прямо. Ситуація тяжіє до анекдотичної, що також є типовим для шванків, які досить часто запозичують прийоми та мотиви з інших жанрів та культур.

У творі “Von einem Pfaffen in der Schlacht” головним героєм також стає не наділений відверто негативними рисами священнослужитель – вірячи у захист, що надає Господь, він виходить з битви неушкодженим. Нетиповою рисою для шванку є те, що головний герой має ім'я – Йост Хас, в той час як інші персонажі шванків відомі лише за родом діяльності чи соціальним статусом. У творі також завдається історичний контекст – події відбуваються під час битви під Міланом проти швейцарців. У заголовках своїх збірок Вікрам вказує на те, що метою створення його робіт є розважання читачів дотепними й смішними історіями аби уникнути суму у дорозі. Згодом це приводить до виникнення окремого типу дорожньої літератури. Одним з перших Йорг Вікрам додає більш чуттєві мотиви, що виділяє його на фоні відвертості й грубості більшості авторів.

Бартоломеус Крюгер у творі “ Hans Clauert, Schlosser aus Trebbin” не лише дає ім'я своєму герою, але і вживає його у назві твору, роблячи більш важливою саме

особистість персонажа, не його місце у суспільстві. У творі також зазначаються передумови основних подій – син Пітера Клауерта та заможної жінки, народився у Бранденбурзі, було відправлено на навчання.

Ганс Вільгельм Кірхгоф (приблизно 1525-1603 роки життя) у “Der Ärzte Freiheit” видозмінює типову для шванків композицію та починає свій твір з пояснення ролі лікарів у суспільстві та рівня їх репутації. Це допомагає сучасному читачеві краще зрозуміти контекст подій самого шванку та робить його більш адаптованим. “Der hölzerne Johannes” протиставляє забобонність й віру в ідолів заможної жінки служниці, котра вдало влаштувала особисте життя свого брата. При цьому вона не має типових відверто негативних рис, якими автори шванків наділяють багатіїв. Замість вади її проблемою виступає кохання, що набуває гіперболізованої форми. Для Кірхгофа характерна більш жорстка сатира по відношенню до служителів церкви, що зумовлено написанням творів у період посиленої реакції католицизму. Він також звертається до теми згубних наслідків війни та гостро засуджує тогочасних правителів.

Мартін Монтан (близько 1537го року народження) є одним з найбільш демократичних авторів. Провідною темою його шванків є страждання людей з нижчих прошарків населення через чиновників та феодалів. Він виправдовує бідністю злочинність, підкреслює взаємну повагу у шлюбі та засуджує брак за домовленості. Монтан також є одним з найбільш лояльних авторів до жінок, що було рідкістю через наслідування середньовічних традицій [56].

Іншим представником більш пізньої шванкової літератури є Валентин Шуман 1520 року народження та його збірка “Nachtbuchlein”. Доцільно зазначити: наприкінці кожного шванку автор підводить підсумки та формулює основну думку твору, дає життєві поради читачам. Наявність окремо виділеної повчальної частини є типовим скоріше для байки, адже шванк першочергово спрямований на те, аби розважити аудиторію. Це робить більш складним розмежування двох названих жанрів та розмиває межі визначення шванку. При цьому Шуман переслідує саме розважальну, не дидактичну мету, тому мораль його творів варто сприймати з розумінням гіперболізації ситуації. Також персонажі нерідко цитують святих, Книгу

Буття та інші релігійні тексти, знаходячи при цьому застосування цих сенсів у повсякденному житті. Це ще раз підкреслює невід’ємність релігії від свідомості пересічних людей того часу та прагнення знайти відповіді та вказівки на правильність своїх вчинків [66]. “Eine Geschichte von einem Kaufmann mit der Elster” також зображує менш типову головну героїню – дружину заможного купця, яка своєю винахідливістю не програє типовим менш заможним персонажам. У значній кількості творів жінки виступають в якості другорядних персонажів, проте завжди підкреслюється, що родинні стосунки є невід’ємною складовою життя кожного героя.

У творі Йоганна Петера Гебеля (1760-1826) “Ein Wort gibt das andere” ми бачимо, що шванк не обов’язково висміює певну негативну рису характеру заможних верств населення й не завжди виокремлює й акцентує увагу на гнучкості мислення представників буржуазії. Повідомлення поганих новин слугою, що тягнуть за собою інші, не спрямовано на отримання вигоди, жодна з рис молодого господаря явно не демонструється протягом діалогу.

Людвиг Аурбахер (1784-1847) у шванку “Über den Umgang mit Bauern” на початку твору формулює головну думку – якщо мислити як селяни, можна з ними порозумітись. Хоча повчальність у твердженні простежується не чітко, висловлювання формує уявлення про подальший розвиток подій.

Так само, як і Йорг Віркам, до історичного контексту звертається у “Fünf Tage an der Donau” Якоб Фрей (1824-1875), котрий описує шлях турків Австрією після проведеної в Угорщині зими, події відбуваються на річці Дунай близь Клостернойбургу. У творі наявний відверто фантастичний елемент – вершник провалюється під лід та проїжджає п’ять днів під водою. У творі відсутня демонстрація контрасту між різними верствами населення, немає відвертого глузування з персонажа. На мою думку автор твору насміхається над типовим образом лицарського роману – жанру, що є протилежним шванку за формою, змістом, образами персонажів та художніми засобами. Якоб Фрей, так само як і Валентин Шуман, ставив за мету писати в першу чергу задля розваги. Через це роботи мали більш відвертий та непристойний характер.

Говорячи про історичний фон, шванки виникли у контексті зародження революційних настроїв та їх поступового наростання. Найбільшої соціальної гостроти набувають шванки періоду Реформації та Великої селянської війни, що відповідає запитам суспільства та тезам борців проти феодального устрою. На прикладах робіт Мартіна Монтана та Якоба Фрея ми бачимо втому суспільства від релігійних та політичних чвар й появу потребу у більш легких, розважальних творах. Роздивляючись елемент запозиченості, простежується повторюваність сюжетів та прийомів як з інших жанрів малих форм, так і серед авторів всередині шванкової літератури.

Додаток 2. Тексти творів: *Fünf Tage an der Donau* (Jakob Frey); *Von einem Pfaffen in der Schlacht* (Jörg Wickram); *Ein Wort gibt das andere* (Johann Peter Hebel).

Fünf Tage an der Donau

Als der große Türkenzug gewesen ist und man den ganzen kalten Winter in Ungarn blieb, dazumal hat ein bömischer Herr dreihundert Pferde geführt, die sind bei Krems an die Donau gekommen und wären gerne übergesetzt. Die Donau war hart gefroren, aber die Reiter trugen schwere Rüstung und durften dem Eis und der Brücke nicht vertrauen. Sie losten einen aus, der das Eis bereiten sollte, ob es hielt oder nicht. Der war aus dem Land zu Österreich, er wußte Wege und Stege, der hieß sie warten am Ufer, bis er ihnen zurufen würde, sie sollten ihm dann nachfolgen. Damit ritt er auf das Eis bis auf die Mitte der Donau, aber da mochte es ihn nicht tragen, denn der Fluß war zu streng, und es brach das Eis; da fielen Gaul und Mann unter das Eis auf den Boden. Es war finster, er konnte nichts unter dem Eis sehen, wo er im Wasser umherritt, er trabte also gemach weiter bis an den fünften Tag. Da war es hell und kalt. Auf einmal sah er einen kleinen Glanz durch das helle Eis scheinen. Er ritt hinzu und dachte, das Eis werde an dieser Stelle nicht so dick sein, nahm einen Reitspieß und stieß damit ein Loch durch das Eis; und als das Loch groß genug war, da sah er, daß er ganz nah am Ufer war. Er gab dem Gaul die Sporen und sprang in einem starken Sprung auf das Land. Da sah er sich um, wo er wäre, und merkte, daß er bis gen Kloster Neuburg gekommen war. Er ritt ins Kloster, gab dem Pferd das Futter. Er hat in fünf Tagen nichts gegessen, aber zu trinken hatte er genug gehabt. Auch zog er sich aus

und trocknete die Kleider und den Harnisch. Auf den Abend kamen seine Reiter zu ihm. Sie waren bei Stein übergesetzt. Als sie ihn sahen, verwunderten sie sich und fragten ihn, wie es ihm unter dem Wasser ergangen sei. Da sagte er ihnen, daß er so lange unter dem Wasser geritten sei, sagte ihnen auch, daß es sehr finster unter dem Eis gewesen wäre. Ja, so finster, wenn einer einem andern ins Auge gegriffen hätte, so hätte er es nicht gesehen. Danach ritten sie mit ihm gegen die Türken, und der Reiter zeigte ihnen den Weg, denn er konnte unter dem Eis und auf dem Land reiten. Ich glaube, er hat auch fliehen können.

Von einem Pfaffen in der Schlacht

In der Mailänder Schlacht ist bei den Schweizern ein Pfaffe gewesen mit Namen Jost Has. Denn sie haben den Brauch, wenn sie zu Feld ziehen, daß sie allzeit einen Pfaffen mitnehmen. Dieser, als man in die Schlacht gehen sollte, band seinen ledernen Sack, darin er den Herrgott hatte, hinten auf seinen Rücken und sprach: „Herrgott, wehr du dich da hinten, ich will mich tapfer da vorne wehren.“ Auf diese Weise kam er ungeschlagen aus der Schlacht.

Ein Wort gibt das andere

Ein reicher Mann im Schwabenland schickte seinen Sohn nach Paris, daß er sollte Französisch lernen und ein wenig gute Sitten. Nach einem Jahr oder drüber kommt der Knecht aus des Vaters Haus auch nach Paris. Als der junge Herr den Knecht erblickte, rief er voll Staunen und Freude aus: „Ei, Hans, wo führt dich der Himmel her? Wie steht es zu Hause, und was gibt's Neues?“ – „Nicht viel Neues, Herr Wilhelm, als daß vor zehn Tagen Euer schöner Rabe krepirt ist, den Euch vor einem Jahr der Weidgesell geschenkt hat.“ „O das arme Tier“, erwiderte der Herr Wilhelm. „Was hat ihm denn gefehlt?“ „Drum hat er zu viel Luder gefressen, als unsere schönen Pferde verreckten, eins nach dem andern. Ich hab's gleich gesagt.“ „Wie! Meines Vaters vier schöne Mohrenschimmel sind gefallen?“ fragte der Herr Wilhelm. „Wie ging das zu?“ „Drum sind sie zu sehr angestrengt worden mit Wasserführen, als uns Haus und Hof verbrannte, und hat doch nichts geholfen.“

„Um Gottes willen!“ rief der Herr Wilhelm voll Schrecken aus.

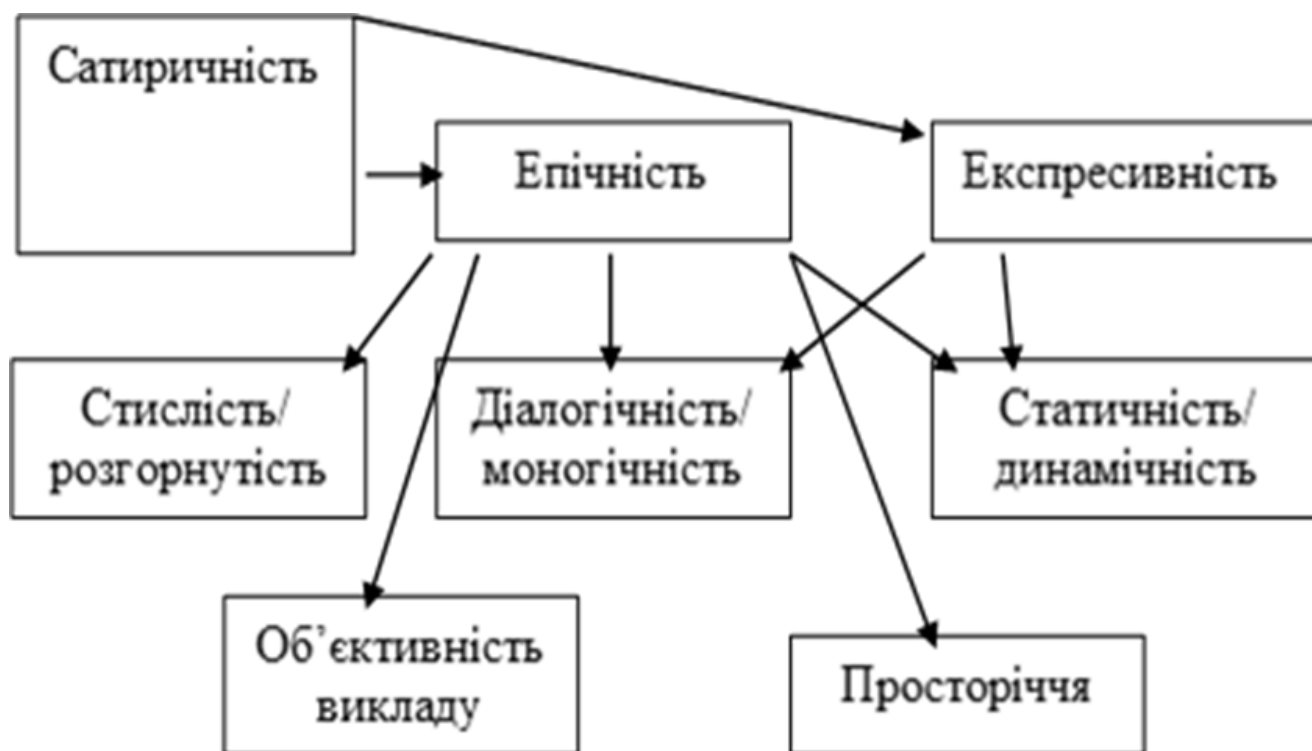
„Ist unser schönes Haus verbrannt? Wann das?“

„Drum hat man nicht aufs Feuer achtgegeben an Ihres Herrn Vaters seliger Leiche, und ist bei Nacht begraben worden mit Fackeln. So ein Fünklein ist bald verzettelt.“

„Unglückliche Botschaft!“ rief voll Schmerz der Herr Wilhelm aus. „Mein Vater tot? Und wie geht's meiner Schwester?“

„Drum eben hat sich Ihr Herr Vater seliger zu Tod gegrämt, als Ihre Jungfer Schwester ein Kindlein gebar und hatte keinen Vater dazu. Es ist ein Büblein. Sonst gibt's just nicht viel Neues“, setzte er hinzu.

Додаток 3. Ієрархічна залежність стилєвих рис шванку.

Додаток 4. Ein Wort gibt das andere (Johann Peter Hebel).

<p><i>Ein Wort gibt das andere</i></p> <p><i>Ein reicher Mann im Schwabenland schickte seinen Sohn nach Paris, daß er sollte Französisch lernen und ein wenig gute Sitten. Nach einem Jahr oder drüber kommt der Knecht aus des Vaters Haus auch nach Paris. Als der junge Herr den Knecht erblickte, rief er voll Staunen und Freude aus: „Ei, Hans, wo führt dich der Himmel her? Wie steht es zu Hause, und was gibt's Neues?“ – „Nicht viel Neues, Herr Wilhelm, als daß vor zehn Tagen Euer schöner Rabe krepirt ist, den Euch vor einem Jahr der Weidgesell geschenkt hat.“</i></p> <p><i>„O das arme Tier“, erwiderte der Herr Wilhelm. „Was hat ihm denn gefehlt?“</i></p> <p><i>„Drum hat er zu viel Luder gefressen, als unsere schönen Pferde verreckten, eins nach dem andern. Ich hab's gleich gesagt.“</i></p> <p><i>„Wie! Meines Vaters vier schöne Mohrenschimmel sind gefallen?“ fragte der Herr Wilhelm. „Wie ging das zu?“</i></p> <p><i>„Drum sind sie zu sehr angestrengt worden mit Wasserführen, als uns Haus und Hof verbrannte, und hat doch nichts geholfen.“</i></p> <p><i>„Um Gottes willen!“ rief der Herr Wilhelm voll Schrecken aus. „Ist unser schönes Haus verbrannt? Wann das?“</i></p> <p><i>„Drum hat man nicht aufs Feuer achtgegeben an Ihres Herrn Vaters seliger Leiche, und ist bei Nacht begraben worden mit Fackeln. So ein Fünklein ist bald verzettelt.“</i></p>	<p><i>Кожне слово проковує наступне</i></p> <p><i>Один багатий чоловік зі Швабії відправив свого сина до Парижа, щоб навчитися французької мови та гарних манер. Через рік чи більше слуга з батьківського дому також приїжджає до Парижа. Коли молодий господар побачив слугу, він вигукнув, сповнений подиву і радості: «Гей, Ганс, звідки тебе несе небо? Як там вдома і що нового?» – «Небагато новин, пане Вільгельме, окрім того факту, що ваш прекрасний ворон, якого пасторський супутник подарував вам рік тому, помер десять днів тому.»</i></p> <p><i>«О, бідна тварина», — відповів пан Вільгельм. — Що з ним було?</i></p> <p><i>«Бо він з'їв занадто багато кінського м'яса, коли наші прекрасні коні гинули один за одним. Я так відразу й сказав.»</i></p> <p><i>«Як! Четверо чудових вороних коней мого батька померли?» — запитав пан Вільгельм. — Як це сталося?</i></p> <p><i>«Бо вони до виснаження носили воду, коли горіла наша хата й подвір'я, і нічого не допомагало.»</i></p> <p><i>«Заради Бога!» — вигукнув пан Вільгельм, сповнений жаху. «Невже наш гарний дім згорів? Як так сталося?»</i></p> <p><i>«Бо ніхто не звернув уваги на вогонь на блаженному трупі твого батька, і його закопали вночі зі смолоскипами. Іскра незабаром спричинила пожежу.»</i></p>
---	--

<p><i>„Unglückliche Botschaft!“ rief voll Schmerz der Herr Wilhelm aus. „Mein Vater tot? Und wie geht's meiner Schwester?“</i></p> <p><i>„Drum eben hat sich Ihr Herr Vater seliger zu Tod gegrämt, als Ihre Jungfer Schwester ein Kindlein gebar und hatte keinen Vater dazu. Es ist ein Büblein. Sonst gibt's just nicht viel Neues“, setzte er hinzu.</i></p>	<p><i>«Невдале повідомлення!» — сповнений болю вигукнув пан Вільгельм. «Мій батько помер? А як моя сестра?»</i></p> <p><i>«Ваш батько помер, бо до смерті був пригнічений, коли твоя дівоча сестра народила дитину, а батька не було. Це хлопчик. Окрім цього, зараз не так багато новин», – додав він.</i></p>
--	---

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бердник О. С. Літературознавча інтерпретація понять «композиція» і «архітектоніка». URL: <http://repo.donnu.ru:8080/jspui/bitstream/123456789/3405/1/19-27.pdf> (Дата звернення: 30.01.2023).
2. Галаєвська Л.В. Система вправ з вивчення мовленнєвих жанрів у підручнику з української мови. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720831/1/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%9B.%D0%92._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9F%D0%A1%D0%9F%20%281%29.pdf (Дата звернення: 31.08.2024).
3. Головченко Н. І. Теоретико-методологічні засади вивчення художнього тексту з урахуванням стилю. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12gnitus.pdf> (Дата звернення: 30.01.2023).
4. Гончарук О. М. Англomовна прозова байка: прагмастилістичний та лінгвокогнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Германські мови. Херсон, 2012. 232 с.
5. Громовий. О. Н. Організаційна поведінка / За ред. Латфулліа Г. Р., С. 191 URL: https://stud.com.ua/99529/menedzhment/perevagi_nedoliki_grupovoyi_roboti (Дата звернення: 31.08.2024).
6. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І., Літературознавчий словник-довідник. Київ, 2007. С. 727.
7. Гулуєва С. І.. Німецькомовні фацеті: положення серед споріднених текстів і стан дослідженості. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/17279/1/10.pdf> (Дата звернення: 31.01.2023).
8. Демчук Вікторія. Тематика та художні особливості фабліо і шванків. URL: <https://www.academia.edu/> (Дата звернення: 26.01.2023).
9. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. К.: Академія, 2007. 608с.
10. Концепція мовної освіти 12-річної школи. *Дивослово*. 2002. № 8.

11. Кушнірова Т. В. Особливості функціонування категорії «стиль» у філологічній науці. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. С. 330-335. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/4879/1/Kushnirova> (Дата звернення: 31.01.2023).
12. Лисейко Л. В. Стиль як лінгвістична категорія. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Книга 3. Ніжин, 2013. С. 44-47. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/561/1/236_Naykovi_zapiski.PDF#page=44 (Дата звернення: 30.01.2023).
13. Мукатаєва Я. В. Композиційно-стилістична структура німецького прозового шванку. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Харків : Константа, 2007. Серія : Романо-германська філологія. Випуск 51. № 772. С. 112–116.
14. Мукатаєва Я. В. Мовленнєва реалізація стильової риси «сатиричність» у текстах прозового шванку. *Мова і культура*. Київ, 2010.
15. Мукатаєва Я. В. Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний, прагматичний та когнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови», 2008. 206 с.
16. Мукатаєва Я. В. Прагматика дискурсу шванку: авторські мовленнєві стратегії. *Мова і культура*. Київ, 2008. Випуск 10. Т. 12. С. 58–64.
17. Мукатаєва Я. В. Становлення та еволюція жанру шванку. *Новітня філологія*. Миколаїв, 2006. № 4 (24). С. 165–176.
18. Мукатаєва Я. В. Стилістичні засоби вираження гумору і сатири в німецьких прозових шванках. *Людина, мова, комунікація. Ювілейні четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю Харківського національного університету: матеріали міжнар. наук.-метод. конф.* Харків, 2004. С. 191–193.
19. Мукатаєва Я. В. Текстові концепти німецького прозового шванку. *Сучасні тенденції розвитку та дослідження германських мов : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.* Мелітополь, 2008. С. 89– 92.
20. Пентилюк І. М. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. К. Ленвіт, 2009.

21. Піхтовнікова Л. С., Гончарук О. М. Англомовна прозова байка: прагмастилістичний та лінгвокогнітивний аспекти. Монографія. Харків.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 176 с.
22. Піхтовнікова Л. С. Композиційно-стилістичні особливості віршованої байки (на матеріалі німецьких віршованих байок XVIII) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – Германські мови. Київ, 1992. 338 с.
23. Піхтовнікова Л. С. Композиція німецькомовної притчі: синергетичний аспект. 2022, С. 221-227. URL: <http://novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/725/687> (Дата звернення: 26.01.2023).
24. Піхтовнікова Л. С., Мукатаєва Я. В. Німецький прозовий шванк: прагмастилістичний та лінгвокогнітивний аспекти. Харків, 2017. 156 с.
25. Піхтовнікова Л.С., Мукатаєва Я. В. Фреймова концепція у текстах прозового шванку.
26. Піхтовнікова Л. С. Синергетика композиції німецької фацетії: аспект самоорганізації. *Нова філологія: Збірник наукових праць*. Випуск 82. Запоріжжя, 2021. С. 221–228.
27. Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки: німецька віршована байка XIII-XX ст. X : Бізнес Інформ, 1999. С. 202
28. Піхтовнікова Л.С. Тексти малих форм: Лінгвостилістична інтерпретація; Дидактизація; Переклад. Частина 1. Монографія / Навчальний посібник. Німецька мова. Для студентів, аспірантів і викладачів. Для наукової і навчальної роботи. Уклад. Л.С. Піхтовнікова. Маріуполь: ПДТУ, 2011. 160 с.
29. Сидоренко І. А. Архітектоніка та композиція художнього твору як елемент авторського ідіостилу. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2019. № 1 (17) URL: <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2019/1/2.pdf> (Дата звернення: 30.01.2023).
30. Сотникова С. І. / Конспект лекцій з курсу стилістики німецької мови. Харків, 2002. - 56 с.
31. Сушкевич Т. Композиція і композиційні прийоми. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/6930/187.PDF> (Дата звернення: 30.01.2023).

32. Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: підручн. для студентів гум. спец. вищ. навч. закл. К.: ВПЦ «Київський університет», 2003.— 448 с.
33. Abrecht, Günter; Böttcher, Kurt; Greiner, Herbert-Mai; Krohn, Paul Günter. Lexikon deutschsprachiger Schriftsteller. Bd. I. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1972. S. 119.
34. Blottendorf, K.Chr. (2003): Fabelhafte Deutschübungen: Lesen, Schreiben, Rätseln; 3./4. Schuljahr. 3. Aufl. Horneburg.
35. Calvert, Ch. / Calvert, Kr. (2001): Philosophieren mit Fabeln. Philosophieunterricht. Heinsberg.
36. Calvert, Ch.(2005): Philosophieren mit Fabeln über Freundschaft. Philosophieunterricht. Heinsberg.
37. Classen A. Deutsche Schwankliteratur des 16. Jahrhunderts. Studien zu Martin Montanus, Hans Wilhelm Kirchhhof und Michael Lindener, 2009. URL: https://www.academia.edu/14598326/Deutsche_Schwanklit..
38. Deutsche Schwänke / hrsg. von Leander Petzoldt. Baltmannsweiler : Schneider-Verlag. Hohengehren, 2002. 392 S.
39. Dithmar R. Die Fabel. Geschichte - Struktur - Didaktik.- Padeborn: Schöningh, 1971 - S.182
40. Dithmar, R. (2002): Fabeln und Parabeln im fächerverbindenden Unterricht. Ludwigsfelde
41. Ehlers, Swantje. Literaturdidaktik: eine Einführung. URL: https://www.academia.edu/36358572/Ehlers_Literaturdidaktik?sm=b (Дата звернення: 25.06.2024)
- 42.Hall, Geoff. Literature in Language Teaching. URL: https://www.academia.edu/5248149/Geoff_Hall_Literature_in_Language_Teaching_Hallet, (Дата звернення: 07.07.2024),
43. Hans, Jorgen. Schwankende Formen zur Beobachtung religiöser Kommunikation in mittelalterlichen Schwänken. URL: https://www.academia.edu/7742709/Schwankende_Formen_Zur_Beobachtu

(Дата звернення: 10.03.2023).

44. Hoffman, U. (2007): Die kreative Fabel-Werkstatt: ab 3. Klasse. 1. Aufl. Horneburg.
45. Högler, P. u.a (2005): Märchen und andere Geschichten in Stundenbildern (1./2. Klasse): Unterrichtsvorschläge mit illustrierten Text- und Arbeitsblättern als Kopiervorlagen. 1. Aufl. Donauwörth.
46. Jahn, G. Lessings Fabelabhandlungen: eine Elementarbuch der Didaktik/Methodik. Bielefeld.
47. Jorg Wickrams Werke, 3. Band. Hg. von J. Bolte. Tübingen, 1903
48. Jäckel G. Deutsche Schwänke des 15. und 16. Jahrhunderts. 2. Auflage. Berlin. 1962. 387 S.
49. Jørgensen N. Bauer, Narr und Pfaffe: prototypische Figuren und ihre Funktion in der Reformationsliteratur, 1988.
URL: <https://books.google.ru/books?id=e8oUAAAIAAJ> (Дата звернення: 05.03.2023).
50. Kämper-van den Boogaart, Michael. Literaturdidaktik und Praxeologie. IASL 2015; 40(1): 207–221 URL: https://www.academia.edu/104457372/Literaturdidaktik_und_Praxeologie?sm=b (Дата звернення: 28.06.2024), с. 207-212
51. Kipf K. Lachte das Mittelalter anders? Relative Alterität und kognitive Kontinuität komischer Strukturen in Schwankerzählungen des 13. – 15. Jahrhunderts. URL: https://www.academia.edu/4666265/Lachte_das_Mittelalt. (Дата звернення: 05.03.2023).
52. Kuttner, Gerhard. Wesen und Formen der Deutschen Schwankdichtung des 16. Jahrhunderts. – Berlin: Verlag Emil Ebering, 1934. – S. 34.
53. Luth, R. / Müller, U. (2001): Stundenblätter Fabeln: Grund- und Aufbauprogramme für d. Kl. 5-10. 8. Aufl. Stuttgart].
54. Luthers Vorrede zu seinen Fabeln im Jenaer Druck 1557 // Mann, H. u.a. Deutsch. Lehrplan - Vorbereitung - Unterricht. - 1. Teilband.- Lehrerhandbuch 7. - Weinheim: Beltz, 1971

55. Lutz, Bernd. Grundzüge der Literatur des Spätmittelalters. Stuttgart, Weimar : Verlag J.B. Metzler, 2001.
56. Martin Montanus. Schwankbücher. URL: https://archive.org/details/bub_gb_V7QLAAAAIAAJ/page/n41/mode/2up (Дата звернення: 30.01.2023).
57. Matzkowski, B. (2005): Wie interpretiere ich Fabeln, Parabeln und Kurzgeschichten? Grundlagen der Analyse und Interpretation einzelner Textsorten und Gattungen mit Analyseraster. Hollfeld.
58. Moser-Rath E. Der Schweizer in der deutschen Schwankliteratur. URL: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=sav-001:19..> (Дата звернення: 10.03.2023).
59. Piquemal, M. (2004): Philo fabelhaft: 63 Fabeln aus aller Welt und ihre philosophische Bedeutung. Kempen.
60. Pfeffel G.C. Fabeln und poetische Erzählungen (mit Nachrichten von Pfeffels Leben und Vorwort)/ hrsg. von H. Hauff. - Stuttgart und Tübingen: Verlag der J.G. Cotta'schen Buchhandlung, 1861.-S.III-XIV.
61. Ranke, K. Einfache Formen. *Fischer Lexikon, Literatur* , 1965. S. 184 – 200.
62. Riesel E. Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation. 1974. 184 с.
63. Schmolzer-Eibinger, S. (Hrsg.): Textkompetenz. Eine Schlüsselkompetenz und ihre Vermittlung (FS für Paul R. Portmann-Tselikas). Narr, Tübingen 2007.
64. Strassner, Erich. Schwank (Sammlung Metzler) URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-476-04049-7> (Дата звернення: 26.01.2023).
65. Stricker “Der Pfaffe Amis”, 1990. URL: <http://www.mhdwb-online.de/Etexte/PDF/StrAmis.pdf> (Дата звернення: 26.01.2023).
66. Valentins Schumanns Nachtbuchlein (1559), hg. von J. Bolte. Ttbingen, 1893. URL: https://books.google.de/books?id=w68LAAAAIAAJ&pg=RA1-PA169&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false (Дата звернення: 07.03.2023).

67. Wolfgang & Surkamp, Carola (Hrsg.) (2015). Handbuch Dramendidaktik und Dramapädagogik im Fremdsprachenunterricht. Trier: WVT. URL: <https://www.wvt-online.com/media/9783868215779.pdf> (Дата звернення: 25.06.2024)

ABSTRACT

The work is focused on studying of German schwank composition and style, as well as its use in learning language.

Due to the constant development and emergence of new forms, literature remains in the focus of philology, cultural studies, textology and historical sciences as a reflection of the main development trends and aspirations of society at a certain historical stage. The basis of repeated motifs and the use of various options for their implementation necessitates the study of the origins and transformation of literary phenomena under the influence of external factors. The use of stylistic features is a tool for attracting and focusing the attention of the perceiver and broadcasting the idea of the work to the broad masses of people. That is why the forms of realization of the idea and presentation of thought attract the attention of modern philologists and literary scholars. Schwank is an example of a literary genre that arose as a response to social and political phenomena in the Middle Ages and retained the relevance of meanings while losing the relevance of form, which led to its integration into other literary genres.

The relevance of the paper is in the tendency to cover events in a satirical form through literature as one of the main forms of art. The need to study composition and style in their close interaction remain relevant, as well as a need to expand and deepen the use of literary texts in language learning. The object of the research is German-language prose schwanks of the XIII-XVII centuries.

The subject of the research is the compositional and stylistic features of German prose schwank, the means of their implementation and the methods of deepening knowledge of language and culture by studying them within the framework of a course on the German language, stylistics, lexicology and translation practice.

The goal of the work is to study and integrate into the process of teaching schwank as a phenomenon of the literature of the Reformation based on the material of German-language works. This is achieved by performing the following tasks:

- to investigate certain aspects of the functioning of composition and style in works of short prose;
- classify works by types of compositional structure;

- to separate the genre of schwank from related forms of literature;
- to determine the dominant compositional and speech forms;
- study the means of implementing style features;
- determine the role of stylistic features in the formation of language competencies;
- to determine an optimum strategy for building classes at different levels of language proficiency and use.

The methodological foundation of the research was served by the works of foreign and domestic researchers concerning:

- works on the theory of the construction of literary texts and the functioning of their stylistic features (O. Berdnyk, N. Golovchenko, T. Kushnirova, L. Lyseiko, I. Sydorenko, T. Sushkevich, G. Abrecht, N. Jørgensen, E. Riesel)

- research on the compositional structure and stylistic features of short prose forms (L. Pykhtovnikova, O. Honcharuk, S. Guluyeva, K. Blottendorf, Ch. Calvert, R. Dithmar, G. Jäckel, U. Hoffman)

- research on the history of the emergence and formation of the genre of schwank (Ya. Mukataeva, H. Jorgen, K. Kipf, G. Kuttner)

- works on the theory of native and foreign language teaching (I. Pentylyuk, S. Ehlers, G. Jahn, G. Hall, M. Kämper-van den Boogaart, S. Schmölzer-Eibinger)

- research on mass psychology (O. Gromovy)

The novelty of the paper is in the in-depth analysis of the composition and style of the German schwank, which is an important factor in understanding its structure. The paper systematized views regarding the distinction of schwank from related genres in the form of a table, derived the main stylistic features of schwank and described their implementation, established the functions of authorial and character speech, systematized the dependence of the means of realizing stylistic features on each other. The study analyzes the influence of stylistic features on the formation of knowledge, skills and competences of language use in various spheres; the areas of application and the means of implementing the use of texts in language learning are given in the form of a table.

The practical significance of the paper consists of the addition and development of already existing research on the compositional and stylistic features of the genres of small

prose, which makes it possible to apply the obtained results in the analysis of the means of comic as well as the formation of a system of selection and construction of exercises depending on the set in the framework target course. Materials of scientific research can be used during the writing of coursework, graduation qualification papers, master's theses and further development of courses on the German language, stylistics, lexicology, translation practice and world literature.

The validation was conducted at the Student Scientific Conference "Karazin Readings: Foreign Philology. The Search for the Young" at the V.N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, 2024).

The qualification master's thesis consists of an introduction, three chapters with conclusions, general conclusions, supplements and lists of used literature (67 items, of which 35 are in foreign languages).